

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τμήμα Κοινωνικής και Ιστορικής Ανθρωπολογίας

Διπλωματική εργασία

Οι ιδιωτικοί και κρατικοί μηχανισμοί που συστάθηκαν για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης που δημιουργήθηκε μετά την μικρασιατική καταστροφή στη Μυτιλήνη - «Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός»

Βελούτσου Μαγδαληνή

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος: κ. Χαντζαρούλα Ποθητή

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη
«Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία»

© Μυτιλήνη, 31/08/2022

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα υπεύθυνη δήλωση, εγώ η συγγραφέας, της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας, Βελούτσου Μαγδαληνή, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Οι ιδιωτικοί και κρατικοί μηχανισμοί που συστάθηκαν για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης που δημιουργήθηκε μετά την μικρασιατική καταστροφή στη Μυτιλήνη- Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία στα οποία έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο και πηγές λοιπών συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά συμπεριλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

31/08/2022

Η ΔΗΛΟΥΣΑ

Βελούτσου Γ. Μαγδαληνή

Αφιερώσεις

Αφιερώνεται στην πολυαγαπημένη μου μητέρα και στον σύζυγό μου,

Ελένη και Αλέξανδρο,

Ευχαριστίες

Για την παρούσα διπλωματική εργασία που εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος στη «Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας», αισθάνομαι τη βαθιά ανάγκη να ευχαριστήσω όλους εκείνους που συνέβαλαν με την πολύτιμη βοήθειά τους στην ολοκλήρωσή του.

Αρχικά θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όλους τους καθηγητές του Προγράμματος ενώ ιδιαίτερες ευχαριστίες ανήκουν στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κ. Χαντζαρούλα για τη πολύτιμη βοήθειά της, την επιστημονική καθοδήγηση, την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου αλλά και για την ενθάρρυνση καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου.

Ξεχωριστά θα ήθελα να ευχαριστήσω γνωστούς και φίλους που με βοήθησαν δίνοντας μου κουράγιο που είχα τόσο ανάγκη για να ολοκληρώσω όχι μονάχα τη παρούσα εργασία αλλά και ολόκληρο το πρόγραμμα σπουδών.

Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στο σύζυγό μου και στα παιδιά μου, που υπάρχουν πάντοτε πολύτιμοι συμπαραστάτες και αρωγοί σε όλες μου τις προσπάθειες.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Οι ιδιωτικοί και κρατικοί μηχανισμοί που συστάθηκαν για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης που δημιουργήθηκε μετά την μικρασιατική καταστροφή στη Μυτιλήνη - Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός» στοχεύει στον εντοπισμό όλων των ιδιωτικών και κρατικών μηχανισμών που πλαισίωσαν τους πρόσφυγες μετά από την μικρασιατική καταστροφή. Στα πρώτα δύο κεφάλαια αναλύεται το ιστορικό πλαίσιο, η υποδοχή των προσφύγων, η βοήθεια των ιδιωτικών και των δημοσίων μηχανισμών περίθαλψης και τέλος ο ρόλος που έπαιξαν οι διεθνείς οργανώσεις της περιοχής. Το τρίτο κεφάλαιο αποτελείται από το πρακτικό μέρος της ερευνητικής μου μελέτης καθώς θα πραγματοποιηθεί επιτόπια έρευνα στην περιοχή της Λέσβου και συγκεκριμένα στη δημιουργία του οικοτροφείου αρρένων στην πόλη της Μυτιλήνης, των αρχείων που θα προκύψουν από την έρευνα αλλά και των προφορικών μαρτυριών. Κατόπιν στο τέταρτο κεφάλαιο της διπλωματικής μου εργασίας θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα. Κλείνοντας, στο τελευταίο μέρος, θα αναλυθούν και θα καταγραφούν όλες οι βιβλιογραφικές αναφορές καθώς και η παράθεση αρχείων και εικόνων που προέκυψαν από την επιτόπια έρευνα.

Λέξεις-κλειδιά : μικρασιατική καταστροφή, ιδιωτικοί-κρατικοί μηχανισμοί, πρόσφυγες, ορφανά, ορφανοτροφείο

Abstract

This thesis entitled «The private and state mechanisms that were established to deal with the humanitarian crisis created after the Asia-Minor disaster in Mytilene - "En Lesvo Asylou Paedos» aims to identify all the private and state mechanisms that supported the refugees after the Asia-Minor disaster. The first two chapters analyze the historical context, the reception of refugees, the help of private and public care mechanisms and finally, the role of the region's "national organizations". The third chapter consists of the practical part of my research study, as the field research will be conducted in the area of Lesvos and specifically on the creation of the boarding school for boys in the city of Mytilini, on the records that will result from the research and also the oral testimonies. Then, the conclusions will be presented in the fourth chapter of my thesis. Finally, in the last chapter, all bibliographic references will be analyzed and recorded, as well as the citation of files and images resulting from the field research.

Keywords: Asia Minor disaster, private-state mechanisms, refugees, orphans, orphanage

Περιεχόμενα

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ	2
Ευχαριστίες	4
Περίληψη	5
Abstract	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
Κεφάλαιο 1ο	9
1.1 Ιστορικό Πλαίσιο	9
1.2 Το πρώτο προσφυγικό κύμα στη Λέσβο από τη Μ. Ασία	13
1.3 Το δεύτερο προσφυγικό κύμα στη Λέσβο από τη Μ. Ασία	17
Κεφάλαιο 2ο	19
2.1 Η υποδοχή των προσφύγων	19
2.2 Οι ιδιωτικοί και οι κρατικοί μηχανισμοί περίθαλψης των προσφύγων στη Μυτιλήνη	22
2.3 Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών	25
Κεφάλαιο 3ο	32
3.1 Στην κορυφή της πόλης	32
3.2 « Η Δωρεά »	33
3.3 Εθνικόν Ορφανοτροφείον Αρρένων Μυτιλήνης	34
Κεφάλαιο 4ο	43
Γενικά Συμπεράσματα	43
Παραρτήματα	46
Ξένη βιβλιογραφία	49
Ελληνική βιβλιογραφία	49

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα επιχειρηθεί, η προσέγγιση των μηχανισμών που συστάθηκαν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα νέα κοινωνικά δεδομένα που δημιουργήθηκαν στην Λέσβο μετά την άφιξη των προσφύγων το 1922. Επίσης θα ερευνηθεί ο τρόπος λειτουργίας του Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός και κατόπιν ως Ορφανοτροφείου Αρρένων Μυτιλήνης, που συστάθηκε προκειμένου να περιθάλπει τα ορφανά προσφυγόπουλα. Πρωταρχικός σκοπός της μελέτης του συγκεκριμένου πεδίου είναι, εάν τελικά οι τρόποι με τους οποίους λειτούργησαν οι μηχανισμοί, κρατικοί και ιδιωτικοί, κατάφεραν να αντιμετωπίσουν την ανθρωπιστική κρίση.

Η έρευνα ξεκινά με ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο για την Μικρασιατική καταστροφή, μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, βασιζόμενη στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Μία τις σημαντικότερες ανακατατάξεις των Βαλκανικών πολέμων ήταν οι πληθυσμιακές μετακινήσεις και τα προσφυγικά ρεύματα. Βασιζόμενη στα ιστορικά συγγράμματα και πηγές θα γίνει αναφορά στις μετακινήσεις του πρώτου προσφυγικού κύματος στην Λέσβο και κατόπιν στο δεύτερο προκειμένου να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφορές.

Εν συνεχεία καταγράφονται οι μηχανισμοί που περιέθαλψαν τους πρόσφυγες στο νησί της Λέσβου και οι τρόποι με τους οποίους λειτουργούσαν, καθώς και η προσφορά των διεθνών οργανισμών σε πανελλαδικό επίπεδο. Στο δεύτερο μέρος της έρευνας αναφέρεται ο τρόπος λειτουργίας του Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός που αποτελεί συνδετικό κρίκο του πρώτου προσφυγικού κύματος με το δεύτερο, εφόσον περιθάλπει ορφανά προσφυγόπουλα.

Η ανάλυση θα γίνει γύρω από τα ερωτήματα εάν και κατά πόσο αντιμετωπίστηκε αυτή η ανθρωπιστική κρίση που προέκυψε καθώς και αν λειτούργησε το ψήφισμα του διατάγματος περί ορφανοτροφείων και οικοτροφείων στην Λέσβο αναφορικά με τα ορφανά προσφυγόπουλα. Μια μεταβλητή της διπλωματικής είναι η χρήση των εννοιών για την προσέγγιση του θέματος. Δεν θα χρησιμοποιηθούν έννοιες παραδείγματος χάριν ασυνόδευτος/ορφανό, ορφανοτροφείο/δομή. Σύμφωνα με τον Koselleck, εξακριβώνοντας τις παρελθοντικές σημασίες, η ιστορία κάθε λέξης ή κάθε έννοιας οδηγεί στον προσδιορισμό των σύγχρονων σημασιών της.

Τα πεδία που αφορούν την ιστοριογραφικές συζητήσεις σχετικά με το επιλεγόμενο θέμα της διπλωματικής εργασίας είναι βιβλιογραφία σχετικά με την Μικρασιατική

καταστροφή, οι προφορικές μαρτυρίες, ο τοπικός τύπος, τα γενικά αρχεία του κράτους, ημερολόγια και φωτογραφικό υλικό. Η έρευνα στηρίχθηκε σε τρεις πυλώνες: την συλλογή δεδομένων, στην ανάλυση και την ερμηνεία ώστε να προκύψουν οι πληροφορίες που αναζητούνται.

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Ιστορικό Πλαίσιο

Η περίοδος 1908 έως 1918 θεωρείται μια δεκαετία με μεγάλη ιδιαιτερότητα. Οι βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913 σύμφωνα με τον Mark Biondich δεν ήταν μόνο προανάκρουσμα του Α' παγκοσμίου πολέμου αλλά ήταν καταλυτικοί για την μετακίνηση των πληθυσμών. Τα αποτελέσματα τους δημιούργησαν προϋποθέσεις οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης προς όφελος του Ελληνικού κράτους, προσφυγικά ρεύματα και μετακινήσεις πληθυσμών σημειώθηκαν διαμορφώνοντας ένα καινούριο πεδίο. Οι εθνικιστές της Αθήνας όμως είχαν την επιθυμία διαμόρφωσης ενός ισχυρού κράτους όπου θα περιέκλειε και ξένα στοιχεία καθώς και οι εξελίξεις στην Μικρά Ασία έδωσαν μια ώθηση νέων προσδοκιών. Έξω από τα όρια του βασιλείου (στην Μακεδονία, στην Αλβανία, στην Θράκη, στην Κύπρο, στα Δωδεκάνησα στην Κωνσταντινούπολη, στην Μικρά Ασία και στον Πόντο ζούσαν ακόμη γύρω στα τρία εκατομμύρια αλύτρωτοι Έλληνες και υπήρχαν ελπίδες ότι τελικά οι περισσότεροι από αυτούς θα μπορούσαν να ενταχθούν στους κόλπους της ελληνικής επικράτειας (D.Dakin, 1989).

Η κρίση που ξέσπασε αναφορικά με το θέμα της Μικράς Ασίας οδήγησε τον Ιούνιο του 1914 τον Βενιζέλο στην αναζήτηση συμμάχων γνωρίζοντας ο ίδιος πως οι χαμένοι των βαλκανικών πολέμων Τουρκία και Βουλγαρία συντάχθηκαν στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας. Μέσα από μια σειρά διπλωματικών εξελίξεων ο Βενιζέλος πληροφορείται τις προθέσεις της Τουρκίας και της Βουλγαρίας για επικείμενη επίθεση. Η είσοδος των τουρκικών πυροβόλων στην Μαύρη θάλασσα οδηγεί σε τηλεσίγραφο από την πλευρά της Αντάντ και έτσι η Τουρκία μπαίνει σε πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων.

Μέσα από μια σειρά διπλωματικών εξελίξεων, η Αντάντ πρόσφερε εδαφικά οφέλη, θέλοντας να πάρει με το μέρος της τα βαλκανικά κράτη, που κατά τον Βενιζέλο, ήταν μια «πενιχρή αποζημίωση» έναντι των χαμένων εδαφών στην Μακεδονία. Οι ακόλουθες προσφορές με εδαφικές παραχωρήσεις στα παράλια της Μικράς Ασίας από μέρος της Αντάντ βρήκαν αντίθετο τον βασιλιά Κωνσταντίνο, αλλά και τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Ι. Μεταξά, θεωρώντας ο τελευταίος ότι ένα τέτοιο εγχείρημα θα είχε τραγική κατάληξη. Η επιχειρηματολογία που αναπτυσσόταν από τον Μεταξά εκτός των

γεωγραφικών δεδομένων βασιζόνταν στην παρατήρηση περί «εχθρικού περιβάλλοντος» που συνεπαγόταν η πληθυσμιακή σύνθεση της Μικράς Ασίας (Α.Λιάκος, 2011).

Οι επαφές του βασιλιά Κωνσταντίνου και οι διασυνδέσεις του με την Γερμανία, τον οδηγούν στην πεποίθηση ότι οι Κεντρικές Δυνάμεις θα είναι εκείνες που θα φέρουν την πολυπόθητη νίκη, σε σχέση με τον Βενιζέλο ο οποίος πίστευε ότι οι Δυνάμεις της Αντάντ θα είναι οι νικήτριες. Ακολουθεί η παραίτηση του Βενιζέλου, ο οποίος παρόλο τις διαφωνίες με τον βασιλιά Κωνσταντίνο, έως εκείνη την στιγμή υπήρχαν και κοινά σημεία όπως η εχθρική διάθεση απέναντι στην Τουρκία και η επιθυμία σύναψης συμφωνίας με την Ρουμανία, οδηγούν στην έναρξη συνταγματικών ζητημάτων που καταλήγουν στο διχασμό της Ελλάδας. Οι γερμανικές και βουλγαρικές δυνάμεις κατά την εισβολή τους το 1916 στην Μακεδονία θα βρουν το τον Βενιζέλο να σχηματίζει κυβέρνηση στην Θεσσαλονίκη, την οποία αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν οι Δυνάμεις της Αντάντ.

Η κορύφωση των γεγονότων τον Νοέμβριο στην Αθήνα το 1916 και το τελεσίγραφο των συμμαχικών δυνάμεων για παράδοση ορεινών πυροβολαρχιών, οδήγησαν στην δημιουργία δυσμενών συνθηκών για τον πληθυσμό της Ελλάδας. Ο δρόμος της εξορίας για τον Κωνσταντίνο επισφραγίστηκε με την ανακοίνωση του Υπατου Αρμοστή των Δυνάμεων Jonnart στις 29 Μαΐου προς τον πρωθυπουργό Ζαΐμη περί της αξίωσης της παραίτησης του Κωνσταντίνου.

Η Μικρασιατική καταστροφή ασφαλώς θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό επεισόδιο της αποσταθεροποίησης που επέφερε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής (Α.Λιάκος, 2011). Ήδη η Ελλάδα μετά το τέλος του πολέμου το 1918 βρίσκεται στο πλευρό της Αντάντ οργανώνοντας τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με υπόμνημα του ο Βενιζέλος στις 30 Δεκεμβρίου 1918 θα παρουσιάσει στις Μεγάλες Δυνάμεις τις ελληνικές διεκδικήσεις για την απόδοση της Δυτικής και Ανατολικής Θράκης, την Βόρεια Ήπειρο, τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας καθώς και τα Δωδεκάνησα. Ο λόγος διεκδίκησης των αναφερόμενων περιοχών, ήταν το έντονο ελληνορθόδοξο στοιχείο που υπάρχει εκεί. Όλες οι αξιώσεις που αναφέρονται στο υπόμνημα θα διατυπωθούν στην Συνδιάσκεψη ειρήνης στο Παρίσι στις 3 Φεβρουαρίου του 1919. Στην διάσκεψη ο Βενιζέλος ζήτησε και το βιλαέτι του Αϊδινίου (Σμύρνη), χωρίς το σαντζάκιο του Ντενιζλί, αλλά με διάδρομο που θα έφτανε ως τις νότιες ακτές του Μαρμαρά (D.Dakin, 1989).

Η επιθυμία του Βενιζέλου για αποστολή ελληνικού στρατού στην Σμύρνη, βρίσκει σύμφωνη την πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία θέλει να επιβάλλει όρους ειρήνης στην περιοχή. Έτσι με την άδεια των τριών Συμμάχων που έδωσαν στον Βενιζέλο, γίνεται απόβαση του ελληνικού στρατού στην Μικρά Ασία με την κάλυψη του συμμαχικού στόλου. Σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την απόβαση του στρατού σημειώθηκαν αγριότητες εναντίον μουσουλμανικών περιοχών που οδήγησε τις Μεγάλες Δυνάμεις να αποφασίσουν την ίδρυση μιας επιτροπής, έτσι ώστε να ελεγχθούν τα γεγονότα. Αναφέρεται τριήμερη λεηλασία των τουρκικών καταστημάτων και έκτροπα εναντίον του μουσουλμανικού πληθυσμού χωρίς ο ελληνικός στρατός να επέμβει για να αποκαταστήσει την τάξη (αναφορά 1.6.1919) (Α. Λιάκος, 2011). Επίσης η παρουσία του στρατού αναθέρμανε την αντίσταση των Τούρκων κατά των Συμμάχων.

Οι κινήσεις των Δυνάμεων σε συνεργασία με τους Έλληνες να κάνουν κατάληψη στην Κωνσταντινούπολη το Μάρτιο του 1920 και να διαλύσουν την οθωμανική βουλή, πήγασε από την παρουσία ενός τουρκικού εθνικιστικού κινήματος που είχε εμφανιστεί στην Ανατολία με επικεφαλής τον Μουσταφά Κεμάλ. Ο Κεμάλ αξιωματικός που διακρίθηκε στις επιχειρήσεις των Δαρδανελίων και στις συγκρούσεις με τον ρωσικό στρατό στον Καύκασο, διορίστηκε από την σουλτανική κυβέρνηση του Ντάμαντ Φερίτ, επιθεωρητής του στρατού των ανατολικών επαρχιών της Τουρκίας (Α.Λιάκος, 2011)

Η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών, φαίνεται να δικαιώνει την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου και επισφραγίζεται με την υπογραφή της *Συνθήκης των Σεβρών* στις 28 Ιουλίου /10 Αυγούστου του 1920. Μία συνθήκη που υπογράφεται από τις Μεγάλες Δυνάμεις και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, επικυρώνοντας το διαμελισμό της τελευταίας. Παρόλο που οι όροι της συνθήκης αποτέλεσαν την πραγμάτωση ενός οράματος, αυτό δεν εμπόδισε τον Κεμάλ Ατατούρκ να δείχνει την προθέσεις του και να συγκεντρώνει τις δυνάμεις του, διατηρώντας τον έλεγχο σε κομβικά σημεία. Αυτόματα δημιουργείται η ανάγκη παρουσίας του ελληνικού στρατού ανατολικότερα.

Οι αλλαγές που ήρθαν στο πολιτικό προσκήνιο, με την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές λίγους μήνες μετά την συνθήκη, αλλάζουν την στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην παρουσία του ελληνικού στρατού. Η συνδιάσκεψη στο Λονδίνο το Φεβρουάριο 1921, με θέμα την επίλυση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, παρουσία κεμαλικών εκπροσώπων, φέρνει στο προσκήνιο το ζήτημα αναθεώρησης της συνθήκης, και βρίσκει σύμφωνους από την πλευρά των Μεγάλων Δυνάμεων την συγκρότηση μιας

Εξεταστικής Επιτροπής που θα έλεγχε τα πληθυσμιακά στοιχεία στις δύο περιοχές την Θράκη και την Σμύρνη. Το αποτέλεσμα της συνδιάσκεψης μετά την επιστροφή του Γούναρη στην Αθήνα ήταν η ανακοίνωση της άμεσης έναρξης των πολεμικών επιχειρήσεων και την παρουσία του στρατού στην γραμμή Εσκή Σεχίρ, Κιουτάχεια, Αφιόν Καραχισάρ. Είχε προηγηθεί ήδη η συμφωνία της Γαλλίας και Ιταλίας με τους Κεμαλικούς της τουρκικής αντιπροσωπείας για εφοδιασμό του Κεμάλ, η Αγγλία παρέμεινε στα όρια της Συνθήκης των Σεβρών.

Η αδυναμία ωστόσο επαρκούς ανεφοδιασμού, οι πρόωρες βροχές του Σεπτεμβρίου που δυσκόλεψαν αφάνταστα τους δρόμους ανεφοδιασμού αλλά κυρίως η σκληρή αντίσταση των κεμαλικών στρατευμάτων οδήγησαν σε καθοριστική ήττα του ελληνικού στρατού στην μάχη του Σαγγαρίου (Sakarya) (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1921) (Α.Λιάκος, 2011). Τον Οκτώβρη του ίδιου χρόνου η Γαλλία υπογράφει συνθήκη μεταξύ του Franklin Bouillon και του Γιουσούφ Κεμάλ Μπέη αναλαμβάνοντας η πρώτη να αποσύρει τα στρατεύματά της από την Κιλικία.

Στην αρχές του 1922 στην συνάντηση μεταξύ του Γούναρη και των Curzon και Lloyd George, ενημερώνεται ο πρώτος ότι θεωρούν αδύνατη την σύναψη ειρήνης εφόσον παραμένει ελληνικός πληθυσμός στην Σμύρνη. Ωστόσο συμφώνησαν την παραμονή του ελληνικού στρατού στην Μικρά Ασία, θέση που ισχυρίστηκε αργότερα ο Γούναρης στην δίκη του επικαλούμενος το όνομα του Curzon. Παράλληλα οι προσπάθειες του Βενιζέλου μέσω του πρωθυπουργού Lloyd George για άσκηση πίεσης στους Τούρκους πέφτουν στο κενό.

Ο Κεμάλ με συνεχόμενες αναδιοργανώσεις και εξοπλισμό του στρατού οργανώνει επίθεση στις 13/26 Αυγούστου στη γραμμή Αφιόν Καραχισάρ και στο Σαβράν. Τα σώματα στρατού διαλύθηκαν από τις συνεχόμενες κεμαλικές επιθέσεις με αποτέλεσμα είτε την παράδοσή τους είτε την απόβασή τους σε ελληνικά νησιά. Μετά την αποχώρηση του Γενικού Επιτελείου από την Σμύρνη το τουρκικό ιππικό φτάνει στην πόλη της Σμύρνης. Εκεί γράφεται ο δραματικός επίλογος της Μεγάλης Ιδέας αφήνοντας πίσω του πάνω από είκοσι πέντε χιλιάδες θύματα και περισσότερους από ενάμιση εκατομμύριο πρόσφυγες.

1.2 Το πρώτο προσφυγικό κύμα στη Λέσβο από τη Μ. Ασία

Οι προσφυγικές μετακινήσεις αποτελούν μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις του 20ου αιώνα κάτι που συνεχίζεται ραγδαία και τον 21ο. Ο όρος πρόσφυγας αναφέρεται στην κατηγορία των ανθρώπων οι οποίοι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους είτε δια της βίας είτε υπάρχει απειλή της ζωής τους. Το γεγονός αυτό μπορεί να συνδέεται με αιτίες ιδεολογικές, θρησκευτικές, πολιτικές, εθνικές, πολιτισμικές. Ο όρος «πρόσφυγας» μεταβάλλεται ιστορικά και είναι ευρύς.

Η Λέσβος αποτελούσε τη πρώτη και βασικότερη επιλογή των προσφύγων και βασικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η γεωγραφική θέση αλλά και επειδή είχαν αναπτυχθεί ισχυροί δεσμοί με τα παράλια της Μικράς Ασίας. Στο πρώτο διωγμό των Ελλήνων ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων κατέφτασε στο νησί της Λέσβου και αρνούνταν κατηγορηματικά να μεταφερθούν σε οποιοδήποτε άλλο μέρος της Ελλάδας καθώς σύντομα ήλπιζαν πως θα μπορούσαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους στη Σμύρνη. Η μεταφορά τους σε άλλο μέρος επί της χώρας θα καθιστούσε την επιστροφή στη Σμύρνη δυσκολότερη λόγω μεγαλύτερης απόστασης αλλά η πολυπόθητη επιστροφή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ (Αναγνωστοπούλου, 2008).

Μάλιστα αν λάβει κανείς υπόψη του τις μικρότερες κλίμακας ,αλλά όχι λιγότερο ασήμαντες ως προς τις ατομικές και οικογενειακές τραγωδίες που συνεπαγόταν μετακινήσεις πληθυσμών, θα καταλήξει στο συμπέρασμα πως πριν από την έλευση των προσφύγων του 1922 οι πρόσφυγες που είχαν εισέλθει στο Ελληνικό Βασίλειο υπολογίζονται σε περίπου 800.000 άτομα, ενώ όσοι είχαν λάβει κάποια βοήθεια από τις υπηρεσίες υπολογίζονταν σε περίπου 450.000 (Α. Λιάκος, 2011).

Η επίσημη οθωμανική κρατική πολιτική και οι επιθέσεις των ατάκτων Νεότουρκων καλλιέργησαν ένα κλίμα τρόμου που ανάγκασε πεντακόσιες σαράντα μια χιλιάδες Έλληνες Μικρασιάτες να καταφύγουν στα ελεύθερα ελληνικά εδάφη - στην Μυτιλήνη κατέφυγαν περίπου πενήντα έως εβδομήντα χιλιάδες άνθρωποι ,οι οποίοι βαθμιαία στέλνονταν σε άλλα μέρη, εκτός νησιού. Μεταξύ αυτών λαμβάνονταν και όλες οι ελληνικές οικογένειες από το Τσανταρλί όπως η οικογένεια μου που με ένα καράβι ναυλωμένο από την εκκλησία έφτασε στο νησί της Μυτιλήνης (Λ.Τατά-Αρσελ, 2014).

Το πρώτο προσφυγικό κύμα στην Λέσβο είχε διαφορετικό πλαίσιο σε σχέση με το δεύτερο που έγινε το 1922. Το ελληνικό κράτος, ωστόσο, ήταν αρκετά καλά προετοιμασμένο, για να υποδεχτεί τους πρόσφυγες που αποβιβάζονταν κατά κύματα στο

νησί. Τα κυριότερα μέτρα, που βοήθησαν τους Μικρασιάτες πρόσφυγες να προσαρμοστούν ευκολότερα στην νέα κατάσταση ήταν η παροχή συσσιτίων, οι επιτάξεις οικημάτων για την στέγασή τους, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η ίδρυση προσφυγικού νοσοκομείου και οι οικονομικές ενισχύσεις (Σ.Ι. Αναγνώστου, 2011). Μέχρι τότε η συνήθης αντιμετώπιση του ζητήματος εξαντλούνταν στην ανακούφισή τους, μια πρακτική που συνήθως μεταφραζόταν στην παροχή ιατρικής φροντίδας και ενίοτε ενός μικρού επιδόματος (Γ. Τζεδόπουλος, 2003).

Η πηγή για την περίθαλψη των προσφύγων στην περιφέρεια Λέσβου από το 1917 έως το 1920, δηλαδή πριν τον μεγάλο δεύτερο διωγμό αναφέρει: «Ο αριθμός των προσφύγων στην Μυτιλήνη και χωριά το 1916 ήταν 5.951 οικογένειες στην Μυτιλήνη με 18.513 άτομα και 8.095 οικογένειες στα χωριά με 24.270 άτομα. Το 1919 5.113 οικογένειες στην υπαίθρια χώρα με 18.651 άτομα» (Λ. Τατά-Αρσελ, 2014). Σύμφωνα με την συγγραφέα οι πιο πολλοί έφυγαν στο εξωτερικό, ενώ άλλοι επέστρεφαν έπειτα από το 1919 στα «μέρη τους».

Η αύξηση του πληθυσμού έγινε ορατή κυρίως από το Παρθεναγωγείο της Λέσβου στο οποίο το 1915 οι μαθήτριες εκ της Μικράς Ασίας υπερέβαιναν σε αριθμό τις μαθήτριες τοπικής προέλευσης. Οι περισσότερες μαθήτριες πρόσφυγες είχαν καταγωγή από το Δικελί, τη Πέργαμο, τις Κυδωνίες, το Αδραμύτι και φυσικά τη Σμύρνη και τα Μοσχονήσια. Η υπερίσχυση των προσφύγων μαθητών εκ των ντόπιων, διήρκησε τέσσερα (4) ολόκληρα έτη, έως και το 1919 (Αναγνωστοπούλου, 2008).

Υπήρξε συνεχή και αδιάλειπτη προσπάθεια από τη μεριά των προσφύγων, διαμέσου των επιτροπών, προκειμένου να εκκινήσουν και να ολοκληρωθούν όλες οι απαραίτητες διαδικασίες που αφορούν τη μεταποίηση των συνθηκών διαβίωσής τους. Η τοπική κοινωνία και οι Λέσβιοι που διέμεναν σε χώρες του εξωτερικού έδειξαν έμπρακτα τη στήριξή τους, προς τις προαναφερόμενες επιτροπές, με διάφορους τρόπους όπως παροχή χρημάτων, φαγητών, κλινοσκεπασμάτων, ειδών ρουχισμού κ.α. Το πρώτο έτος εγκατάστασής τους, το 1915, τις ανάγκες για επισιτισμό καλύπτονταν από διάφορους φιλανθρωπικούς συλλόγους ενώ το αμέσως επόμενο έτος, το 1916, ο ρόλος αυτός ανατέθηκε στο κράτος.

Στην Λέσβο η περίθαλψη των προσφύγων ήταν κατανεμημένη ανάλογα με τον τόπο καταγωγής τους. Πέντε χιλιάδες διακόσια ενενήντα έξι άτομα που κατάγονταν από Κινίκιο, Χριστιανοχώρι, Κλησεκιοϊ, Τσανταρλί, Αλή αγά, Καλάργα, Πέργαμο περιθάλπονταν από το τμήμα Περγάμου. Τα επιδόματα στα χωριά ήταν χαμηλότερα σε

σχέση με αυτούς που διέμεναν στην πόλη της Μυτιλήνης, Το ποσό κυμαίνονταν από είκοσι έως σαράντα λεπτά ημερησίως. Απαραίτητη προϋπόθεση για την είσπραξη της χρηματικής βοήθειας ήταν η επίδειξη του εγγράφου που βεβαίωνε ότι ο πρόσφυγας άνηκε σε κάποιο σωματείο.

Υπήρχαν οργανωμένες ομάδες που αριθμούσαν δεκαπέντε με είκοσι μέλη και ο αρχηγός λάμβανε ένα χρηματικό ποσό, το οποίο το μοίραζε στα μέλη. Το ποσό αυτό αφορούσε την κρατική περίθαλψη. Βέβαια παρατηρήθηκαν παρατυπίες στην διαχείριση των χρημάτων από τους αρχηγούς και αυτό οδήγησε στην καλύτερη οργάνωση, από πλευράς του Υπουργείου, απαιτώντας αποδείξεις από αυτούς που εισέπρατταν τα χρήματα . Επίσης εκτός από τα χρήματα για την περίθαλψη δίνονταν οικονομικά βοηθήματα για αγορά βιβλίων, φαρμάκων, τροφίμων.

Ένα χρόνο μετά, το 1917 ιδρύθηκε το Υπουργείο Περιθάλψεως, που ανέλαβε σημαντικό ρόλο και η δράση τους κρίθηκε καθοριστικής σημασίας για την όλη κατάσταση του προσφυγικού, το οποίο ήταν αρμόδιο για να συνεργαστεί με τις επιτροπές και να μεριμνήσει για τα επιδόματα και τα φάρμακα που έπρεπε να λάβουν οι πρόσφυγες. Ωστόσο, οι ενέργειες που είχαν πραγματοποιηθεί μέχρι και την έως τώρα αναφερόμενη χρονική περίοδο δεν αναχαίτισαν την έξαρση των επιδημιών στους χώρους διαμονής των προσφύγων και έτσι τέθηκε ζήτημα δημιουργίας προσφυγικού νοσοκομείου εν έτει 1918, με το πέρας του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων δεν ήταν οι αναμενόμενες με αποτέλεσμα να ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες υγιεινής έχοντας πάντα ως απειλή τον κίνδυνο των επιδημιών. Το παλαιό νοσοκομείο της πόλης αλλά και το στρατιωτικό νοσοκομείο που λειτουργούσε στο αρχοντικό Γεωργιάδη, δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των αναγκών του ντόπιου πληθυσμού και των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στο νησί. Αυτό συνετέλεσε σημαντικά στην πρακτική εφαρμογή της ιδέας δημιουργίας ενός νέου νοσοκομείου. Επιπρόσθετα, ένας μεγάλος αριθμός από ορφανά προσφυγόπουλα από το 1918 και έπειτα στεγάζονταν στο «Έν Λέσβω Άσυλο Παιδός» το οποίο στεγάζονταν στην έπαυλη Κουρτζή (Αναγνωστοπούλου, 2018) (Σταθοπούλου – Καπετανάκη, 2010).

Έως το 1919 η πλειοψηφία των προσφύγων είχε καταφέρει να ενταχθεί στη τοπική κοινωνία αλλά δεν ήταν λίγοι εκείνοι οι οποίοι έλπιζαν την επιστροφή τους στη Μικρά Ασία. Εξαιτίας αυτού του πόθου, κάποιοι πρόσφυγες αποφάσισαν, με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την ήττα της Τουρκίας, το 1918, αλλά κυρίως μετά το 1919

και τη κατάληψη της Σμύρνης να μεταβούν από τη Λέσβο ξανά στα «πάτρια εδάφη» δηλαδή τη Σμύρνη (Αναγνωστοπούλου 2008) (Αναγνώστου 2011).

1.3 Το δεύτερο προσφυγικό κύμα στη Λέσβο από τη Μ. Ασία

Η Μικρασιατική καταστροφή είχε ως συνέπεια τον ερχομό περί των 1.500.000 προσφύγων στην Ελλάδα γεγονός που έφερε προβλήματα στη χώρα καθώς δεν ήταν καθόλου έτοιμη για να υποδεχθεί έναν τόσο μεγάλο αριθμό προσφύγων – ανθρώπων (Μιχελή, 1992). Η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν άσχημη και συνεχώς χειρότερη κάτι που οφείλονταν αποκλειστικά στην πολιτική αστάθεια και τις στρατιωτικές δαπάνες, συνεπώς δεν γινόταν να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες των πρόσφυγες. Στις αρχές του φθινοπώρου του 1923, ένα έτος μετά τη καταστροφή, η Κοινωνία των Εθνών συστήνει την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων η οποία συνέβαλε σημαντική στην μείωση του κρατικού προϋπολογισμού (Λαμινίδης, 1982). Επιπρόσθετα, με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 συμφωνήθηκε ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας.

Η Συνθήκη όριζε πως οι μουσουλμάνοι της Ελλάδας και οι Χριστιανοί της Τουρκίας έπρεπε να μεταφερθούν στην ομόθρησκή τους χώρα, αφήνοντας πίσω την ακίνητη περιουσία τους. Εξαιρέση της Συνθήκης αποτέλεσαν οι Χριστιανοί της Ίμβρου, της Τενέδου και της Πόλης αλλά και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. Η ανταλλαγή των πληθυσμών ολοκληρώθηκε έως και το 1924 (Αναγνώστου, 2011). Οι μουσουλμάνοι της Λέσβου αναχώρησαν μαζικά τον Οκτώβριο του 1923 ενώ πριν την αναχώρησή τους, σε πολλά μέρη του νησιού, ακολούθησαν γιορτές και πανηγύρια προκειμένου να αποχαιρετιστούν οι δύο λαοί μιας και είχαν αναπτύξει αρμονικές σχέσεις με το πέρας των ετών (Αναγνώστου, 2011).

Η Μυτιλήνη έχει τέτοια θέση που ήταν αναμενόμενο να δεχτεί ένα μεγάλο μέρος του συνολικού πληθυσμού των προσφύγων. Παρ' όλα αυτά όμως οι Έλληνες της Σμύρνης προσαρμόστηκαν ευκολότερα στο νησί συγκριτικά με άλλα μέρη της Ελλάδος εξαιτίας των σχέσεων που προϋπήρχαν στο νησί ειδικά με τους ανθρώπους που κατάγονταν από Αϊβαλί, Δικελί, Πέργαμο και Αδραμύτι, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει πως δεν υπήρχαν αντιδράσεις και πορείες από ντόπιους κατοίκους που τους θεωρούσαν ξένους. Όσοι πρόσφυγες δεν κατάφεραν να εργαστούν στο νησί κατέφυγαν σε άλλα μέρη της

Ελλάδας ή στο εξωτερικό. Η πραγματοποιηθείσα απογραφή του 1928 έδειξε πως το μεγαλύτερο μέρος του συνολικού πληθυσμού, το 22,3%, αποτελούνταν από πρόσφυγες. Ο αριθμός αυτών ανέρχονταν σε 30.593 ψυχές (Αναγνώστου, 2011).

Κεφάλαιο 2ο

2.1 Η υποδοχή των προσφύγων

Ο μετασχηματισμός της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της Μυτιλήνης είναι ορατός, με την άφιξη των χιλιάδων προσφύγων από τα παράλια της Μικράς Ασίας. Οι κάτοικοι του νησιού ήταν φοβισμένοι σε μεγάλο βαθμό λόγω του πλήθους των προσφύγων που κατέφθαναν όχι μόνο στα νησιά, αλλά και στην ηπειρωτική Ελλάδα. Πριν τον ερχομό τους, είχαν προηγηθεί οι λεηλασίες των ταλαιπωρημένων στρατιωτών που είχαν εγκαταλείψει τις μονάδες τους και αυτό αποτέλεσε μία κατάσταση που τους είχε ήδη τρομοκρατήσει. *«Η πόλη μας βουλιάζει από το πλήθος των αφιχθέντων προσφύγων. Το βουλιάζει αυτό δεν παριστά την πραγματικότητα. Συμβαίνει με τους αφιχθέντας πρόσφυγας κάτι αφάνταστον, κάτι πρωτάκουστον, κάτι φρικιαστικόν κάτι δια το οποίον δεν υπάρχει η αρμόζουσα λέξις.»* (Ελεύθερος λόγος, 1796- 19.09.1922).

Οι πρώτοι πρόσφυγες που κατέφθασαν στο νησί, τη Λέσβο, αντιμετώπισαν την επιφυλακτική στάση των Μυτιληναίων. Η πόλη της Μυτιλήνης είναι αυτή που καλέστηκε να επωμιστεί το μεγαλύτερο βάρος μιας και η απογραφή του 1923 αναδεικνύει τη διαμονή 21.515 προσφύγων σε σύνολο 57.508 ανθρώπων. Η εργατική τάξη ήταν αυτή που θορυβήθηκε περισσότερο από τις άλλες διότι η προσφορά εργατικών χεριών ήταν μεγαλύτερη από τη ζήτηση. Άλλοι πάλι σκέφτηκαν τις επιδημίες και τις αρρώστιες που μπορεί να φέρουν αυτοί οι άνθρωποι. Γενικά παρατηρήθηκε μία σχετική αναστάτωση στη κοινωνία από τις εν δυνάμει αλλαγές που θα έφερναν οι πρόσφυγες (Αναγνωστοπούλου, 2008).

Η βοήθεια του κράτους δεν ήταν αρκετή και η Λέσβος δεν ήταν εφικτό να φροντίσει τόσους ανθρώπους. Οι πρόσφυγες δεν είχαν στέγη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή/και τρόφιμα, ελλείψεις που όπως ήταν φυσικό επηρέασαν αισθητά την υγεία τους. Επιπλέον, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στις τιμές των τροφίμων στα παντοπωλεία με αποτέλεσμα οι πρόσφυγες να αναγκάζονται να δώσουν όσα κατάφεραν να διασώσουν από τη πατρίδα τους προκειμένου να καταφέρουν να επιβιώσουν.

Το βασικό πρόβλημα μετά το φαγητό ήταν η στέγαση και έχρηζε άμεση λύση. Τα σπίτια που κατοικούσαν οι μουσουλμάνοι πριν την ανταλλαγή προσφύγων, δεν ήταν αρκετά παρ' όλο που σε κάθε σπίτι συστεγάζονταν πολλές οικογένειες. Επιτάχθηκαν σχολεία και εκκλησίες προκειμένου να στεγαστούν οικογένειες αλλά και πάλι δεν

έφταναν προκειμένου να καλυφθεί το απόλυτο ποσοστό των προσφύγων. Για το λόγο αυτό, στήθηκαν σε πολλά σημεία του νησιού σκηνές, προκειμένου να υπάρξει προσωρινή λύση για τους ανθρώπους που δεν έτυχαν κατοικία (Παναγιωταρέα, 1993).

Τη πρώτη χρονική περίοδο ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός και πολλές ξένες φιλανθρωπικές οργανώσεις, έδωσαν μία χείρα βοήθειας στους πρόσφυγες καθώς παρείχαν σε αυτούς σίτιση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (Παναγιωταρέα, 1993). Την ίδια χρονική περίοδο συστάθηκαν επιτροπές προσφύγων, όπως συνέβη και στο πρώτο διωγμό – ξεριζωμό των Ελλήνων Ορθοδόξων από τη Σμύρνη, οι οποίες συνεργάστηκαν για μεγάλο χρονικό διάστημα με τις τοπικές αρχές και τη Παλλεσβιακή Επιτροπή Προσφύγων προκειμένου να λυθούν τα προβλήματά τους γρηγορότερα (Αναγνωστοπούλου, 2008).

Η προσωρινή λύση που είχε βρεθεί για τη στέγαση των προσφύγων, σκηνές, δεν μπορούσε να συνεχιστεί πλέον καθώς τα έτη περνούσαν και το 1925 οι φτωχότεροι εκ των προσφύγων ζούσαν ακόμη σε παράγκες στη περιοχή του Κάστρου κάτω από άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Για το λόγο αυτό, τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1929 ξεκίνησε να χτίζεται στο λόφο της Αγίας Κυριακής ένας συνοικισμός για τους πρόσφυγες, με τα πρώτα σπίτια να παραδίδονται δύο χρόνια αργότερα, το 1931.

Έως και το 1932 είχαν ολοκληρωθεί όλοι οι προσφυγικοί συνοικισμοί στην Άπω Σκάλα – Σαβαρλή, τη Καλλιθέα, τη Χρυσομαλλούσα και τη Λαγκαδά (Αναγνωστοπούλου, 2008) (Αναγνώστου 2011). Θετικό επίσης βήμα για τους πρόσφυγες εκείνα τα χρόνια ήταν η παραχώρηση των ανταλλάξιμων κτημάτων σε αυτούς και στους ακτήμονες ντόπιους, γεγονός που μείωσε αισθητά και σημαντικά τον ανταγωνισμό μεταξύ τους (Παναγιωταρέα, 1993).

Η παρουσία των προσφύγων της Μικράς Ασίας στα ελληνικά εδάφη, αποφέρει θετικά αποτελέσματα σε όλους τους φορείς. Τα οικονομικά του κράτους βελτιώθηκαν άρδην μετά το 1924 και αυτό συνέβη λόγω συμβολής των προσφύγων στους άμεσους φόρους. Από τις απαλλοτριώσεις οι οποίες έγιναν πιο έντονες με το προσφυγικό ζήτημα, αναδιαρθρώθηκε η αγροτική ιδιοκτησία έχοντας ως αποτέλεσμα την βελτίωση της αγροτικής παραγωγής.

Οι πρόσφυγες, φεύγοντας από τη Μικρά Ασία, «κουβάλησαν» μαζί τους τις γνώσεις τους περί αγροτιάς καθώς και νέα μέσα καλλιέργειας που βοήθησαν στην μείωση του ανθρώπινου κόπου, στην αύξηση και στη διαφοροποίηση της παραγωγής. Παράλληλα,

με την βελτίωση του αγροτικού τομέα, αύξηση και βελτίωση είδε ο κτηνοτροφικός τομέας (Λαμψίδης, 1982).

Η αύξηση του καταναλωτικού κοινού, των φθηνών εργατικών χεριών και των πολλών γνώσεων των προσφύγων, έχουν ωφελήσει το τομέα της βιομηχανίας. Η παραγωγή των μεταξωτών υφασμάτων το έτος 1925, ήταν ένα παράδειγμα προσθήκης νέων τομέων στη βιομηχανία ενώ αξιέπαινο είναι το επιχειρείν της εποχής εκείνης από τους πρόσφυγες οι οποίοι δημιούργησαν τις δικές τους επιχειρήσεις. Η συνεργασία των τοπικών φορέων με τους πρόσφυγες προσέφερε πολλά θετικά στην κοινωνία και ήταν επωφελής ιδιαίτερα για την βιομηχανία και την εθνική οικονομία. Η αύξηση των εξαγωγών ήταν η συνέπεια της βελτίωσης του βιοτεχνικού και βιομηχανικού τομέα (Λαμψίδης, 1982).

Η Πανλεσβιακή Επιτροπή τον Οκτώβρη του 1922 προβαίνει άμεσα στην δημιουργία Γραφείου Εργασίας για τους πρόσφυγες. Μέσα από τον τύπο ανακοινώνει ότι όσοι επιθυμούν να εργαστούν να προσέλθουν στα γραφεία, που στεγάζονταν στην στοά Κουρτζή, για την εγγραφή τους. Απαραίτητα δικαιολογητικά το δελτίο ταυτότητας και αν μπορούσαν και μια συστατική από προηγούμενη εργασία τους. Αφορούσε άνδρες και γυναίκες. Σιδεράδες, χτίστες, ραβδιστές, δάσκαλοι, γιατροί, αμαξάδες, μαραγκοί ήταν ορισμένα από τα επαγγέλματα που υπήρχαν στην σχετική ανακοίνωση.

Επίσης μια ακόμη πολύ σημαντική πρωτοβουλία ήταν το δικαίωμα για τους πρόσφυγες- μαθητές που ήρθαν στην Μυτιλήνη μετά της 15 Αυγούστου 1922 της δυνατότητας να εγγραφούν στο Γυμνάσιο. Σε περίπτωση που δεν είχαν τα πιστοποιητικά τους θα έπρεπε να δώσουν κατατακτήριες εξετάσεις, εάν όμως είχαν βεβαίωση αναγνωρισμένων σχολείων κατατάσσονταν αμέσως. Πρωτοβουλίες κρατικών και ιδιωτικών μηχανισμών συνέβαλαν πρωταρχικά στην κάλυψη των βασικών αναγκών και μετέπειτα στην ένταξη αυτής της πληθυσμιακής ομάδας.

2.2 Οι ιδιωτικοί και οι κρατικοί μηχανισμοί περίθαλψης των προσφύγων στη Μυτιλήνη

Οι Ελληνικές αρχές δεν είχαν λάβει επαρκή μέτρα προκειμένου να υποδεχθούν τους πρόσφυγες, ενώ η αποδοχή τους στα λιμάνια δεν ακολούθησε κανένα προσχεδιασμό. Αυτό οδήγησε στην παρέμβαση μηχανισμών που ενήργησαν για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Προσπάθειες δημιουργίας μηχανισμών που αφορούσαν την περίθαλψη των προσφύγων είχαν προηγηθεί με την λήξη των Βαλκανικών πολέμων. Η « Κεντρική Επιτροπή προς περίθαλψιν και εγκατάστασιν των εν Μακεδονία εποίκων ομογενών» συστήνεται στην Θεσσαλονίκη με απώτερο σκοπό όχι μόνο την περίθαλψη τους αλλά και την πλειάδα προβλημάτων που αντιμετωπίζουν .

Η μικρή σε διάρκεια βοήθεια του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού σε συνδυασμό πάντα με άλλες ξένες φιλανθρωπικές οργανώσεις, είχε βοηθήσει εν μέρει τη κατάσταση καθώς εγκατέστησε ορισμένα πρόχειρα ιατρεία στα οποία παρέχονταν φάρμακα προκειμένου να αποφευχθούν οι επιδημίες στο νησί. Οι ξένες δυνάμεις – φορείς και αργότερα η ΚτΕ, εξασφάλισαν μία επαρκή ποσότητα από φάρμακα, τρόφιμα και ρουχισμό για τους πρόσφυγες αλλά και παροχή οικονομικών βοηθημάτων σε όσους δεν ήταν σε θέση να εργαστούν (Παναγιωταρέα, 1994).

Το κράτος συνέβαλε σημαντικά μέσω της ψήφισης νόμου περί επίταξης ακινήτων προκειμένου να εγκατασταθούν οι Μικρασιάτες πρόσφυγες. Ωστόσο αυτό δεν ήταν αρκετό και το μέτρο θα έπρεπε να επεκταθεί για τα ευρύχωρα σπίτια που κατοικούνταν από ολιγομελείς οικογένειες, κάτι που έφερε την άμεση αντίδραση της μεσαίας τάξης και οδήγησε σε αντιπαράθεση των ντόπιων με τους πρόσφυγες . Με τον νομοθετικό διάταγμα της 11ης Νοεμβρίου υπογραμμίζονται οι κατηγορίες των ακινήτων που εμπίπτουν στο νόμο περί επίταξης και αυτό αφορούσε αποθήκες περιουσία που άνηκε στην εκκλησία, νοσοκομεία.

Από το Δεκέμβρη του 1922, το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων (ΤΠΠ) προέβη στη κατασκευή μαζικών σπιτιών τα οποία ήταν χτισμένα από ξύλο, πισσόχαρτο και είχαν ως δομή ένα μόνο δωμάτιο. Η υλοποίηση του τρέχοντος έργου βασίστηκε στα 360.000.000 δρχ. που συγκεντρώθηκαν από φόρους, δωρεές, εράνους και τα ενοίκια που κατέβαλαν οι έως τότε στεγασμένοι πρόσφυγες (Γλεντή, 2015).

Παρ' όλη τη μεγάλη προσπάθεια, το μεγαλύτερο μέρος του προσφυγικού πληθυσμού, δεν είχε καταφέρει ακόμη να βρει κάποιο ακίνητο (Παναγιωταρέα, 1994).

Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων πρώτο μέλημα της ήταν να λύσει το θέμα εγκατάστασης και εν συνεχεία την αποκατάσταση των προσφύγων. Στο νησί της Μυτιλήνης η ΕΑΠ, που ήταν υπό την επίβλεψη της ΚτΕ δεν πρόλαβε να προχωρήσει στην ανέγερση πολλών κατοικιών και στην υλοποίηση πολλών λοιπών έργων, παρά μόνο με το κτίσιμο ορισμένων σπιτιών στα χωριά Σκάλα και Παναγιούδα (Παναγιωταρέα, 1994), ενώ το Ταμείο και το Υπουργείο που προαναφέρθηκε λειτούργησαν έως και το 1925. Οι πρόσφυγες «πήραν τη τύχη τους στα χέρια τους» και αποφάσισαν να προβούν σε αυτόνομες ενέργειες κατασκευής καλυβίων από σανίδια, τενεκέδες και άλλα πρόχειρα υλικά προκειμένου να προστατεύσουν τον εαυτό τους από τις άσχημες καιρικές συνθήκες (Γλεντή, 2015).

Κατά την ίδια συγγραφέα, προκειμένου να εγκατασταθούν οι Μικρασιάτες πρόσφυγες, εκποιήθηκαν οι περιουσίες που κατείχαν οι μουσουλμάνοι στα εδάφη και αναγκάστηκαν να τις εγκαταλείψουν όταν υπεγράφη η Συνθήκη για την ανταλλαγή πληθυσμών και έτσι δημιουργήθηκαν κρατικοί συνοικισμοί ή οικοδομικοί συνεταιρισμοί ενώ παράλληλα δόθηκαν οικόπεδα είτε με δανειοδότηση είτε χωρίς για να αυτοστεγαστούν οι Μικρασιάτες. Σε αυτό το σημείο επενέβη η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος (Ε.Τ.Ε.) καθώς ήταν η αρμόδια διαχειριστική αρχή για τις ανταλλάξιμες περιουσίες ενώ το πρόγραμμα μόνιμης εγκατάστασης των προσφύγων και των τυχόν επόμενων προσφυγικών κυμάτων το ανέλαβε εξ ολοκλήρου η Υπηρεσία Πρόνοιας η οποία ξεκίνησε διαδικασίες και το έργο της υλοποιήθηκε το 1927 με τη κατασκευή του πρώτου συνοικισμού Τζινάρ Τζαμί ενώ έριξε αυλαία μετά το 1970.

Σε τοπικό επίπεδο οι αρχές ασκούν πίεση στους υπεύθυνους φορείς. Η Νομαρχία σύμφωνα με την δημοσίευση της εφημερίδος «Σάλπιγξ» ασκούσε πίεση στο Υπουργείο Υγιεινής & Πρόνοιας για την καταβολή των εφεδρικών επιδομάτων που αφορούσε την περίθαλψη των οικογενειών των προσφύγων στην Μυτιλήνη για του μήνες Απριλίου, Μαΐου, Ιουνίου και Ιουλίου 1922, οι οποίοι δεν τα έλαβαν την περίοδο του Πάσχα (3613,Σάλπιγξ, 20.07.1923)

Στο νησί της Λέσβου η εμφάνιση σωματείων, αποδείχθηκε υποστηρικτική διότι μέσα από τις δράσεις τους προσέφεραν βοήθεια με ποικίλους τρόπους. Σωματεία που δραστηριοποιήθηκαν αμέσως μετά την Μικρασιατική καταστροφή:

- ❖ Παλλεσβιακή Επιτροπή Προσφύγων
- ❖ Κεντρική Επιτροπή Προσφύγων
- ❖ Παλλεσβιακή Κεντρική Επιτροπή Εράνων

Επίσης το σωματείο «Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Μυτιλήνης» συνέβαλε πολύ ενεργά στη πλαισίωση των προσφύγων. Σύμφωνα με το δημοσίευμα της εφημερίδας «Σάλπιγξ» πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ του διοικητικού συμβουλίου του ορφανοτροφείου, το οποίο φιλοξενούσε έναν πολύ μεγάλο αριθμό προσφυγοπαίδων. Αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί έρανος σε όλη την επικράτεια της Λέσβου. Κυρίες από το σωματείο θα φρόντιζαν να εισπράξουν χρήματα στην πόλη της Μυτιλήνης η οποία είχε διαιρεθεί σε είκοσι ένα τμήματα. Το βράδυ του Μ. Σαββάτου θα παρέδιδαν τα κουτιά με τα χρήματα στην επιτροπή παρουσία του Νομάρχη. Έπειτα θα γινόταν ενημέρωση προς το Υπουργείο Υγιεινής & Πρόνοιας και κατόπιν θα κατέθεταν τα χρήματα στο υποκατάστημα της Εθνικής Τραπέζης (3522, Σαλπυγξ-01.04.1923).

Μεγάλη συμβολή στην αποκατάσταση των προσφύγων είχε η παρουσία του Μητροπολίτη Ιακώβου μέσω του φιλανθρωπικού του έργου. Πέρα από την προσφορά του μέσω των εράνων από ευκατάστατους Λέσβιους, προβαίνει στην δημιουργία ιδρυμάτων έτσι ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των προσφύγων και ειδικότερα στον τομέα της υγείας.

Πρωταγωνιστικό ρόλο εκτός από τα σωματεία και τους κρατικούς φορείς έπαιξαν και οι ιδιώτες που προσέφεραν απλόχερα την βοήθεια τους, «Πάντως οι καλοί που πρωτοήρθαν, έξαφνα θυμάμαι ένα γιατρό Μπεκιάρη, που τον γνωρίσαμε ύστερα, μπεκιάρης, που ήταν ένας γιατρός πρόσφυγας και μάλιστα ήταν πολύ εξαιρετικά καλός άνθρωπος και καλός γιατρός και όπου υπήρχε ανάγκη έτρεχε χωρίς να πληρώνεται (Μ. Αναγνωστοπούλου, 2005).

Αξίζει να σημειωθούν και οι προσπάθειες στήριξης των προσφύγων που έδειξαν οι εμπορικοί σύλλογοι. Ο εξαγωγικός σύλλογος «Ερμής» με πρόεδρο τον Τοπάλη συνεδριάζουν για λήψεις αποφάσεων για μηνιαίο επίδομα όπως και ο σύλλογος «Ερμού». Οι μηνιαίες προσφορές από τα εγγεγραμμένα μέλη για το μηνιαίο επίδομα από τον σύλλογο «Ερμής» είναι 31.600 δραχμές.

Τα σωματεία με τακτικές τους ανακοινώσεις, στο τοπικό τύπο προσπαθούν να ευαισθητοποιήσουν τους ανθρώπους και να προβούν σε κινήσεις αλληλεγγύης. Η Πανλεσβιακή Επιτροπή με ανακοίνωση της στην εφημερίδα κάνει έκκληση στην τοπική κοινωνία για συγκέντρωση τροφίμων, φαρμάκων, ενδυμάτων, υποδημάτων. Επίσης όσοι προτίθενται να διαθέσουν χρήματα θα έπρεπε να τα κατέθεταν στην Τράπεζα ενώ σε είδος να δίνονταν στον Πρόεδρο της Επιτροπής (Ελεύθερος Λόγος, 1837, 06.11.1922).

Παρόλες τις προσπάθειες που κατέβαλαν οι φορείς η κατάσταση στο νησί της Λέσβου αναφορικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν, τρία χρόνια μετά, είναι κατανοητή αρκεί να λάβουμε υπόψη τους τίτλους σε δημοσίευμα της εφημερίδας *Προσφυγική Φωνή* στις 18.10.1925: «Εάν υπάρχει ίχνος τιμής : Ζητούμεν εξασφάλισιν της ζωής μας και του χρήματος του λαού - Την αγχόνη δια τους Γιαγκούληδες των Δημοσίων Ταμείων» (*Προσφυγική Φωνή*, 142).

Οι «ξεριζωμένοι» της Καταστροφής υπέστησαν κοινωνικό αποκλεισμό, στιγματισμό και αργότερα-μέσω της εγκατάστασής τους σε ξεχωριστούς προσφυγικούς συνοικισμούς-γεωγραφική περιθωριοποίηση (Λ.Τατά-Αρσέλ, 2014).

2.3 Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών

Η *Κοινωνία Των Εθνών* (ΚΤΕ) ιδρύθηκε κατόπιν απόφασης του Συνεδρίου της πρωτεύουσας της Γαλλίας, του Παρισιού, δύο (2) έτη με την ολοκλήρωση του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, το έτος 1920. Αξίζει να σημειωθεί πως η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του προέρχονταν από την Δύση και συγκεκριμένα από την Αμερική και είχε ως αποτέλεσμα να τεθεί σταθμός στην εξέλιξη των διεθνών σχέσεων. Η επιτροπή που διηύθυνε την Κοινωνία των Εθνών βοήθησε σημαντικά στην πλήρη αποκατάσταση των προσφύγων.

Οι κύριες ασχολίες του ήταν η λήψη των απαραίτητων μέτρων υγιεινής με βασικότερο μέτρο αυτό της επιβολής και την επίβλεψης των εμβολιασμών. Ακόμη, διέθεσε σημαντικό χρηματικό ποσό και μερικά εφόδια προκειμένου να διατηρηθούν δύο καταυλισμοί στη Θράκη (Ε.Η. Bierstadt, 1997). Το 1923 η Ελλάδα προκειμένου να διαχειριστεί τις απαιτητικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν λόγω της άφιξης των προσφύγων, απευθύνθηκε στην ΚΤΕ η οποία με την σειρά της προχώρησε σε πόρισμα που εγκρίθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 1923 στην σύσταση Επιτροπής για την διαχείριση της κρίσης. Έτσι όπως προαναφέραμε δημιουργήθηκε η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων.

Ο *Ερυθρός Σταυρός* για την καλύτερη οργάνωση των υπηρεσιών τους χώρισε την Ελλάδα σε δώδεκα (12) περιοχές. Σε κάθε νησί, πόλη ή χωριό που υπήρχαν πρόσφυγες, είχαν δημιουργήσει μία επιτροπή που αποτελούνταν από εκπροσώπους των τοπικών αρχών, επιχειρηματίες και πρόσφυγες. Η επιτροπή αυτή είναι καθ' ύλην αρμόδια έναντι

της κυβερνήσεως και του ερυθρού Σταυρού ενώ παράλληλα ένα μέλος της αναλάμβανε να παραλάβει όλα τα εφόδια. Σε κάθε επιτροπή ήταν διορισμένος ένα μισθωτός υπάλληλος που επιλέγονταν από τον Ερυθρό Σταυρό και πληρωνόταν από την Ελληνική Κυβέρνηση (E.H. Bierstadt, 1997).

Αρχικά επικαλέστηκε την επείγουσα οικονομική αρωγή της Ελληνικής κοινωνίας αλλά και των ομοεθνών του εξωτερικού, την Διεθνή κοινότητα του Ερυθρού Σταυρού καθώς και την φιλανθρωπική οργάνωση της Νέας Υόρκης «Near East Relief Fund», η οποία και εισακούστηκε με γενναιόδωρες δωρεές για την ανακούφιση των δεινών περιστάσεων της Ελλάδος (Πανταζίδης, 1987).

Για τη βοήθεια των προσφύγων της Μικράς Ασίας ο Ερυθρός Σταυρός είχε εγκαταστήσει και συντηρούσε πέντε (5) νοσοκομεία στη πρωτεύουσα της χώρας και στο Πειραιά. Τα συνολικά έξοδα των δύο ανέρχονταν σε 110.000 δρχ. ανά μήνα λειτουργίας και παράλληλα έθεσε, στη διάθεση των προσφύγων, όλες τις δωρεές από όλους τους Ερυθρούς Σταυρούς, τον Βρετανικό και τον Αμερικάνικο (E.H. Bierstadt, 1997). Επιπρόσθετα, επέβλεπε και βοήθησε στο τρόπο διανομής των τροφίμων για 1.500 πρόσφυγες τα οποία στάλθηκαν από το Σουηδικό Ερυθρό Σταυρό και για 1.400 πρόσφυγες στους οποίους παρείχαν σίτιση τα μέλη της Ολλανδικής επιτροπής. Ακόμη, έδρασε ενεργά στον εντοπισμό των στρατιωτών και πολιτών που κρατιόντουσαν αιχμάλωτοι από τους Τούρκων και φρόντισε να μεταφερθούν σε αυτούς τα απαραίτητα χρήματα και οι κατάλληλες επιστολές.

Ο *Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός* ανέφερε πως πραγματοποίησε έξοδα ύψους 3.000.000 δολαρίων σε μία χρονική περίοδο 8 μηνών κατά τους οποίους η σχετική έκθεση αναφέρει πως ο φορέας είχε αναλάβει το έργο διατροφής 800.000 προσφύγων στην αρχή ενώ στη συνέχεια το νούμερο αυτό ελαττώθηκε κατά 300.000 ενώ ο μέσος όρος της περιόδου ανήλθε 600.000 (Δ.Ι. Λοΐζος, 1994). Ουσιαστικά δεν υπήρχε πάντα σταθερός αριθμός προσφύγων και σύμφωνα με τα στοιχεία της ελληνικής κυβέρνησης, ο αριθμός των προσφύγων που έθρεψε ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός κατά τους πρώτους δύο με τρεις, ανήλθε σε 600.000.

Ο φορέας αυτός, με τη πάροδο των οκτώ μηνών που βοήθησε ενεργά με τις πράξεις του την Ελλάδα προτάθηκε να αφήσει τρόφιμα στην χώρα μας για τη διάρκεια των έξι επιπλέον εβδομάδων και έτσι η συνολική περίοδος της δράσης του ανέρχεται σε 9,5 μήνες. Αν υπολογίσουμε ένα μέσο όρο 600.000 ανθρώπων για 9,5 μήνες με συνολικό κόστος 3 εκατομμύρια δολάρια, σημαίνει πως αναλογούν 50 σεντς ανά μήνα για τον

καθένα (E.H. Bierstadt, 1997). Μεγάλη αναστάτωση προκλήθηκε στους κατοίκους της Λέσβου, όταν ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός έφυγε από το νησί τον Ιούνιο του 1923, αφού προηγουμένως είχε αφήσει πολύ μικρές ποσότητες αλεύρι.

Αξιόλογες ήταν οι προσπάθειες και το έργο της *American Near East Relief* σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα. Αμέσως μετά τη μικρασιατική καταστροφή προέβη στην μετάθεση πολλών μελών του επιτελείου της στη χώρα προκειμένου να εργαστούν σκληρά και ενεργά για την περίθαλψη των Αρμενίων. Το έργο τους για την Αρμενία και τους κατοίκους της αφορούσε βασικά τα ορφανά καθώς χιλιάδες Έλληνες πρόσφυγες είχαν ορφανά παιδιά και η Near East Relief προσέφερε τις πιο χρήσιμες πληροφορίες κατόπιν ανάληψης του έργου περίθαλψής τους (H. Morgenthau, 1994). Εξαιτίας της παλαιότερης μεγάλης εμπειρίας των στελεχών, οργανώθηκαν τάχιστα και κατάλληλα τα ιδρύματα που θα παρείχαν στα παιδιά φροντίδα. Σε Αθήνα, Κόρινθο, Σύρο και Θεσσαλονίκη, σε σύντομο χρονικό διάστημα συστάθηκαν οικοτροφεία όπου φιλοξενήθηκαν χιλιάδες ορφανά.

Το έργο του εν λόγω φορέα στη πόλη της Κορίνθου, είχαν καταφέρει να αποσπάσουν εκ του δημοσίου έναν παλιό στρατώνα ενός συντάγματος τον οποίο μετέτρεψαν σε ένα «όμορφο σπίτι» για 2.000 ορφανά εκ των οποίων τα 1.000 ήταν από την Αρμενία. Προκειμένου να διατηρηθεί η απόλυτη πειθαρχία και η καθαριότητα του στρατοπέδου, ανατέθηκε σε κάθε παιδί ένας χώρος τον οποίο έπρεπε να διατηρεί καθαρό και τακτοποιημένο. Μέσα στο ορφανοτροφείο υπήρχαν υποδηματοπωλεία, ξυλουργεία και ραφεία τα οποία χρησιμοποιούνταν από ενήλικες για τη παραγωγή των αντίστοιχων προϊόντων για τα παιδιά ενώ για τα κορίτσια που υπήρχαν στο ίδρυμα δίδασκαν τη τέχνη του ραψίματος σε μηχανές Singer. Εντός του πρώην στρατοπέδου υπήρχε μία πτυχιούχος νοσοκόμα που πραγματοποίησε έργο μεγάλης αξίας, άνοιξε το δρόμο και ολοκλήρωσε την εξάλειψη της ελονοσίας όπου μάλιστα τη περιοχή.

Η Αμερική δεν στάθηκε μόνο στις παραπάνω ενέργειες αλλά βοήθησε επιπλέον έμπρακτα μέσω της συγκέντρωσης χιλιάδων δεμάτων χρησιμοποιημένων ρούχων και την αποστολή αυτών σε γραφεία στην Ελλάδα όπου οι πρόσφυγες εργάστηκαν στη διαλογή των ρούχων για τους εαυτούς τους αλλά και στην υπόλοιπη κοινότητα. Όλες αυτές οι πράξεις αλληλεγγύης από την Near East Relief έπεισαν τους Έλληνες πως η Αμερική ήταν πρόθυμη να αντιμετωπίσει το βάρος που επωμίστηκε η χώρα φροντίζοντας τα ορφανά με τέτοιο τρόπο που αποτέλεσε εξίσου σημαντική ηθική ενθάρρυνση.

Η *Οργάνωση του Διεθνούς Γραφείου Μετανάστευσης* άρχισε να λειτουργεί στην Ελλάδα το πρώτο μήνα του επόμενου έτους της καταστροφής της Σμύρνης, δηλαδή τον Ιανουάριο του 1923. Ο βασικός της σκοπός ήταν η παροχή βοήθειας σε νεαρές γυναίκες που επρόκειταν να ταξιδέψουν από τη χώρα προς τρίτες χώρες (H. Morgenthau, 1994).

Η Επιτροπή περίθαλψης του *Αμερικανικού Κολεγιακού Ινστιτούτου της Σμύρνης* ξεκίνησε την ενεργό δράση του αμέσως μετά τη «τυχαία» πυρκαγιά της Σμύρνης (H. Morgenthau, 1994). Η δράση του περιελάμβανε τα παρακάτω εξής:

- ❖ Προμήθεια τροφίμων σε 100 πρόσφυγες εις την τοποθεσία του Πειραιά.
- ❖ Διατήρηση βρεφικών σταθμών εις τας Αθήνας και τον Πειραιά έως ότου αυτοί αναληφθούν εκ του Ερυθρού Σταυρού.
- ❖ Χορήγηση – Παροχή δανείων 200 έως 2.000 δρχ. σε 150 πρόσφυγες με απώτερο σκοπό την βοήθεια αυτών προς το δρόμο της αυτοσυντήρησης.
- ❖ Χορήγηση – Παροχή δανείων σε 150 πρόσφυγες προκειμένου να καταφέρουν να χτίσουν μικρές κατοικίες στο Δουργούτι και στη Κοκκινιά.
- ❖ Οργάνωση ενός γραφείου απασχόλησης για νέες και γυναίκες το οποίο αργότερα παραχωρήθηκε στη Χριστιανική Αδελφότητα Νέων και την βοήθησε (την αδελφότητα) να οργανώσει το οικοτροφείο θηλέων.
- ❖ Οργάνωση λεσχών για αγόρια και κορίτσια στις περιοχές Δουργούτι και Κοκκινιά και δημιουργία σχολείων στα οποία ο μέγιστος αριθμός μαθητών άγγιζε τις 600 ψυχές ενώ καθηγητές ήταν αποκλειστικά πρόσφυγες.
- ❖ Διαμερισμός φαγητού, ρουχισμού, κουβερτών και επιπλέον χρηματική ενίσχυση μέσω μετρητών.
- ❖ Έναρξη επιχείρησης με τη δημιουργία ενός εργαστηρίου στο οποίο εργαζόταν 70 κορίτσια και σε αυτό χορηγούνταν ένα δείπνο καθημερινά.

Η οργάνωση *Αμερικανικά Νοσοκομεία Γυναικών* εγκατέστησε με επιτυχία ένα μεγάλο σταθμό καραντίνας στη Μακρόνησο ο οποίος και εξυπηρέτησε πάνω από 25.000 πρόσφυγες εντός ενός τετράμηνου (E.H. Bierstadt, 1997). Ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός προσέφερε όλα τα απαραίτητα – απαιτούμενα εφόδια, ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση από τη πλευρά της παρείχε νερό, ξύλα και κάρβουνο και διέθεσε στο

σταθμό δύο ρυμουλκά προκειμένου να καλύψουν τις υπάρχουσες ανάγκες τους τα μέλη αυτού. Εκτός από τη συγκεκριμένη βοήθεια, τα Αμερικανικά Νοσοκομεία Γυναικών συνέβαλε αποτελεσματικά με τους παρακάτω τρόπους:

- ❖ Εγκατάσταση νοσοκομείων σε όλα τα ορφανοτροφεία της Near East Relief τα οποία είχαν συνολική δυναμικότητα 1.500 κλίνες.
- ❖ Εγκατάσταση νοσοκομείων στη περιοχή του Πειραιά, στη Κοκκινιά, στο Δουργούτι, στο Φάληρο και στη Σωτηρία αλλά και σε τρία νησιά, τη Λέσβο, τη Κρήτη και τη Χίο. Παράλληλα στη Θεσσαλονίκη εγκαταστάθηκε μαιευτήριο ενώ στη Θάσο νοσοκομείο για φυματικούς.
- ❖ Εφοδιασμός με πλήρες νοσοκομειακό υλικό 150 κλινών για τα υπάρχοντα νοσοκομεία του Πειραιά και της Αθήνας

Η οργάνωση αυτή κατάφερε να οργανώσει με μεγάλη αποτελεσματικότητα πολυάριθμα νοσοκομεία σε πολλαπλά σημεία εγκατάστασης των προσφύγων. Παραδείγματος χάριν, το 1923 στο καταυλισμό της Νέας Κοκκινιάς ιδρύθηκε νοσοκομείο, ενώ αρχικά είχε τη μορφή πολυϊατρείου, ώστε να καλυφθούν στο μέγιστο βαθμό οι υπάρχουσες αυξημένες δαπάνες των προσφύγων της περιοχής (Α.Β. Παπαδοπούλου, 2009).

Η ύπαρξη του νοσοκομείου οφείλεται στην φιλανθρωπική οργάνωση «Νοσοκομεία Αμερικανίδων Κυριών» της οποία προέδρευε Αμερικανίδα γιατρός γυναικολόγος Dr. Esther Lovejoy και διευθύντρια ήταν η Dr. Emile Parmely. Λειτουργήσε με επτά ειδικότητες και τα αντίστοιχα ιατρεία τους, μαιευτικό, παθολογικό, παιδιατρικό, χειρουργικό, γυναικολογικό, οφθαλμολογικό και δερματολογικό. Οι κλινικές ήταν μόλις 4 οι οποίες αναλύονται σε μαιευτική – γυναικολογική, παθολογική, χειρουργική και παιδιατρική. Το νοσοκομείο Αμερικανίδων Κυριών ήταν στελεχωμένο από πρόσφυγες ιατρούς και παρείχε εντελώς δωρεάν περίθαλψη και φαρμακευτικές αγωγές σε άπορους και ενδεείς. Παράλληλα αξιοσημείωτη είναι η συνεισφορά του σε γάλατα, τρόφιμα και ενδύματα. Ταυτόχρονα με όλες αυτές τις δραστηριότητες, το νοσοκομείο λειτουργήσε και ως εκπαιδευτική Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων έως και το έτος 1933, πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η οργάνωση Βρετανικό Τμήμα του Ιδρύματος «Σώστε τα παιδιά» κατάφερε και διατήρησε τους καταυλισμούς προσφύγων στη πρωτεύουσα, το Πειραιά, την Ύδρα, τη Λάρισα, το Βόλο, τα Τρίκαλα, τη Πάτρα και την Αίγινα όπου από την 1^η Σεπτεμβρίου

1922 έως και το Μάη του ίδιου έτους τρέφονταν τουλάχιστον 20.000 ενήλικοι και 15.000 παιδιά ενώ από τη 1^η Μάη και μετά 15.000 ενήλικοι και μόλις 7.000 παιδιά (E.H. Bierstadt, 1997). Τα έξοδα της παρούσας οργάνωσης ήταν περί 70.000 δρχ. ανά ημέρα. Η οργάνωση δημιούργησε και διατήρησε πέντε (5) εργαστήρια για τα γυναικόπαιδα και διέθεσε τεράστιες ποσότητες ρουχισμού και κουβερτών συμπληρωματικά με τις 3.000 έτοιμων κιβωτίων συμπυκνωμένου γάλακτος.

Η Βελγική Επιτροπή Περίθαλψης δαπάνησε άνω του ενός εκατομμυρίου δρχ. εκ του Σεπτεμβρίου 1922 και οι μηνιαίες δαπάνες της ανέρχονταν σε 210.000 δρχ. Με τα χρήματα αυτά φροντίστηκαν 3.100 πρόσφυγες στο καταυλισμό Στρίγκη κοντά στο Φάληρο και επιπλέον 800 στο καταυλισμό Συγγρού (E.H. Bierstadt, 1997). Η συγκεκριμένη επιτροπή διέθεσε μεγάλες ποσότητες ρουχισμού, υποδημάτων, εσωρούχων, συμπυκνωμένου γάλακτος και φαρμάκων αξίας 50.000 στερλινών τα οποία στάλθηκαν με ένα ειδικό τρένο με 14 βαγόνια απευθείας στα ελληνικά χερσαία εδάφη. Διάφορες επιτροπές επίσης, κυρίως από την Βρετανία, εργάζονταν με εντατικούς ρυθμούς σε Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλο, Ζάκυνθο και Κέρκυρα για την αντιμετώπιση των αναγκών που είχαν προκύψει ωστόσο δεν υπάρχουν επαρκής πληροφορίες για τη δράση και το έργο τους.

Το Μάρτιο του 1923 ο Βρετανικός Ερυθρός Σταυρός άρχισε το έργο του το οποίο συσχετιζόνταν με ιατρικές υπηρεσίες στους πρόσφυγες που συντηρούνταν από τη Βρετανική Επιτροπή Περίθαλψης δημιουργώντας ένα νοσοκομείο 150 κλινών στη Δράμα. Το έργο αυτό σταμάτησε στις 31.07.1923, έως τότε όμως διατηρούνταν παράλληλα με πλήρη κάλυψη εξόδων μία μεγάλη φαρμακαποθήκη στον Πειραιά για τη διανομή φαρμάκων στους πρόσφυγες και την ίδια περίοδο προμήθευε στο Υπουργείο Πρόνοιας 1000 κιλά κινίνη (E.H. Bierstadt, 1997).

Το έργο της Σουηδικής Επιτροπής ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1922 και το έργο του είχε οριοθετηθεί να λήξει στις 15.06.1923. Η επιτροπή αυτή φρόντιζε καθημερινά 1.500 πρόσφυγες σε Αθήνα και Πειραιά, προμηθεύοντας τρόφιμα, εφόδια, ιατρική και γενική περίθαλψη (E.H. Bierstadt, 1997).

Η Ελβετική Επιτροπή φρόντισε εξ ολοκλήρου 200 ορφανά της Σχολής Ευελπίδων και διέθεσε κουβέρτες, φάρμακα, υποδήματα, τρόφιμα και ρουχισμό τα οποία συγκεντρώθηκαν σε όλη την Ελβετία (E.H. Bierstadt, 1997).

Η Βελγική κυβέρνηση δεν έμεινε αμέτοχη και έδειξε έτι μία ακόμη φορά το ενδιαφέρον της για τον ελληνισμό και τους πρόσφυγες μέσω της παροχής 2.000 σκηνών

και μεγάλου αριθμού κλινοσκεπασμάτων που παραδόθηκαν στη Βελγική Επιτροπή προκειμένου να τα διαμοιράσει. Επιπρόσθετα, παρέδωσε χρήματα τα οποία είχαν σταλεί εκ της Κεντρικής Τράπεζας Βρυξελλών (E.H. Bierstadt, 1997).

Η Ολλανδική Επιτροπή μας βοήθησε από τον Οκτώβριο του 1922 και συνέχισε έως το Φεβρουάριο του 1923 παρέχοντας στους πρόσφυγες συμπυκνωμένο γάλα και κλινοσκεπάσματα ενώ παράλληλα διατηρούσε ένα ορφανοτροφείο στο Πολύγωνο (E.H. Bierstadt, 1997).

Η Παπική Επιτροπή εκκίνησε το έργο της το πρώτο μήνα της καταστροφής, το Σεπτέμβριο του 1922 διατηρώντας έναν καταυλισμό 1.000 περίπου προσφύγων στην Καστέλλα (E.H. Bierstadt, 1997).

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Στην κορυφή της πόλης

Ο αστικός μετασχηματισμός στην περιοχή της Μυτιλήνης στα τέλη του 19ου αιώνα, η οικονομική ανάπτυξη του νησιού, καθώς και οι μεταρρυθμίσεις που επήλθαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αναφορικά με την διοίκηση της, την οδήγησαν σε προσπάθειες εκσυγχρονισμού σε αρχιτεκτονικό επίπεδο. Η ανέγερση κτιρίων στην περιοχή της Μυτιλήνης με θρησκευτικό χαρακτήρα σταματάει να αποτελεί ταυτότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και το ενδιαφέρον στρέφεται στην ανέγερση μιας σειράς δημόσιων κτιρίων. Από το 1893 έως το 1900 μουτεσαρίφης (οθωμανικός τίτλος) Μυτιλήνης είναι ο Χιφζή Πασάς ο οποίος προχωρά στην ανέγερση του Διοικητηρίου όπου αργότερα θα αποτελέσει έδρα για μια από τις τέσσερις διοικήσεις του Βιλαετίου των νησιών του Αρχιπελάγους.

Είχαν προηγηθεί οικοδομικές κατασκευές όπως το Αυτοκρατορικό Τουρκικό Γυμνάσιο Ιντατιέ, το μέγαρο του Αμπεντίν Πασά Ντίνο έτσι και το Διοικητήριο αποτέλεσαν δείγματα εκλεκτισμού και αρχιτεκτονικού στυλ. Το Τουρκικό Διοικητήριο (σήμερα Υπουργείο Αιγαίου) χτίστηκε το 1839 απέναντι από το Τουρκικό Γυμνάσιο και μαζί με το μέγαρο του Αμπεντίν Πασά ήταν τα μόνα κτίρια που οικοδομήθηκαν στις υπώρειες του κάστρου. Το νέο Διοικητήριο που προφανώς αντικατέστησε το παλιό Κονάκι διαμορφώθηκε κατά τα ίδια αρχιτεκτονικά πρότυπα των τριών προηγούμενων εκπαιδευτικών κτιρίων της πόλης του Ελληνικού και του Τουρκικού Γυμνασίου και του Παρθεναγωγείου (κεντρικό κτίριο με πτέρυγες), παρ' όλη δε την μορφολογική του προσομοίωση προς το κτίριο του Α Γυμνασίου (κεντρική μορφολογική ενότητα με πρόπυλο και αετωματική απόληξη), εμφανίζει τον ιδιότυπο εκείνο «ανατολίτικο» νεοκλασικισμό κτιρίων της τουρκικής διοίκησης (Ι.Κ. Σωτηρίου-Δωροβίνη, 2001).

Κατά την διάρκεια μιας δεκαετίας περίπου διπλωματικές συναντήσεις και εξελίξεις διαδραματίζονται στο χώρο του διοικητηρίου με τους μουτεσαρίφηδες να διαδέχονται ο ένας τον άλλο με αποκορύφωμα το 1912 όταν η Ρόδος καταλαμβάνεται από τον ιταλικό στρατό και η έδρα του Βιλαετίου μεταφέρεται στην Μυτιλήνη στο χώρο του Διοικητηρίου. Μουτεσαρίφης είναι ο Εράμ Μπέης ο οποίος καταβάλλει προσπάθειες για την δημιουργία ενός ειρηνικού κλίματος αλλά ήδη έχει ξεκινήσει ο Βαλκανικός πόλεμος και η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδυναμώνεται χάνοντας εδάφη.

Η παρουσία του ελληνικού στόλου στο λιμάνι της Μυτιλήνης στις 17 Οκτωβρίου του 1912 σηματοδοτεί μια πορεία γεγονότων που κορυφώνεται με την παρουσία του αξιωματικού Βασίλειου Καραμούζου στο Διοικητήριο, όπου και παραδίδει στον μουτεσαρίφη Εράμ Μπέη τελεσίγραφο ότι εντός τριών ωρών η πόλη θα πρέπει να παραδοθεί σε Έλληνα Διοικητή. Παρόλο τις αντιπαραθέσεις που προέκυψαν την ίδια ημέρα εγκαθίσταται στο Διοικητήριο η Ελληνική Διοίκηση με τον Κωνσταντίνο Μελά να είναι ο πρώτος στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής του νησιού. Αποτελεί πλέον το νέο ελληνικό Διοικητήριο έως το 1914 όπου και θα κλείσει για να ανοίξει ξανά μετά από οκτώ χρόνια περίπου και να στεγάσει τον πόνο και την προσφυγιά που προκάλεσε η Μικρασιατική καταστροφή.

3.2 « Η Δωρεά »

Όπως προαναφέραμε από το 1918 το Εν Λέσβω Άσυλο Παιδός φιλοξενούσε ορφανά του πρώτου προσφυγικού κύματος στην Μυτιλήνη στην έπαυλη Κουρτζή. Πρόεδρος του Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός είναι ο υπάλληλος Μιχάλης Σιμωνίδης , ταμίας ο έμπορος Χρήστος Ιακώβου, μέλη ο διευθυντής του γραφείου προσφύγων Κωνσταντίνος Τριανταφυλλίδης, ο έμπορος Απόστολος Γρημάνης, ο έμπορος Πέτρος Ραπίτης και ο κτηματίας Πάνος Μάνδρας (Ε.Μπαλάσκας, 2002). Ήδη από το 1917 η κυβέρνηση Βενιζέλου προέβη στην ίδρυση Υπουργείου Περιθάλψεως με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση των νεοεισερχομένων προσφύγων.

Έτσι με το νομοθετικό διάταγμα στις 7 Αυγούστου 1919 περί σύστασης ορφανοτροφείων και οικοτροφείων καθώς και άπορων μαθητών οδηγεί την διοίκηση του ασύλου στην αναζήτηση ενός χώρου ώστε να στεγαστούν τα ορφανά . Ήδη κτίρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας περνάνε στα χέρια των Ελλήνων κάτι που προκαλεί δυσφορία στους ντόπιους Τούρκους. Ο μουφτής Ατά Αφέντης και η διοίκηση του ορφανοτροφείου με παρουσία του συμβολαιογράφου Ευστρατίου Π . Μολίνου υπογράφουν στις 9 Μαΐου του 1920 το συμβόλαιο με αριθμό 5031 με τίτλο *ΔΩΡΕΑ ΕΝ ΖΩΗ ΕΠΙ ΔΡΑΧΜΩΝ 10.000, «δωρείται δια δωρεάς μεταξύ ζώντων ισχυράς και αμετακλήτου οικειοθελώς και ευχαρίστως και παραχωρεί και μεταβιβάζει εις την κατοχήν και κυριότητα του εν Λέσβω Ασύλου των Παίδων προωρισμένου να χρησιμεύση διά την*

στέγασιν και ανατροφήν των ορφανών ασχέτως θρησκευτικής διακρίσεως» (Εμπρός, 3373, 29.07.2011).

Μάρτυρες στην συμβολαιογραφική πράξη ήταν ο γενικός διοικητής Αιγαίου Χρυσοβελώνης Ιωάννης, ο Γεώργιος Μαλλίδης και ο Θεόδωρος Θεοδορίδης. Σύμφωνα λοιπόν με το συμβόλαιο, αυτό συνορεύει « *γύρωθεν με οδόν του Δικαστηρίου άγουσαν προς την Επάνω Σκάλαν μέ περίβολον του νυν Νομαρχιακού Καταστήματος και με δρόμον πέραν του οποίου τα κατερειπωμένα κτίρια παλαιού τεκέ και όπισθεν με την ιδανικήν παράλληλον της άνω οδού Δικαστηρίου εις βάθος εβδομήκοντα ένα»* (Ε.Μπαλάσκας, 2002). Το Διοικητήριο πλέον μετατρέπεται σε ορφανοτροφείο όπου μετά από δύο χρόνια θα υποδεχτεί και θα στεγάσει τα προσφυγόπουλα που θα καταφθάσουν στις ακτές της Λέσβου μετά την Μικρασιατικής καταστροφής.

3.3 Εθνικόν Ορφανοτροφείον Αρρένων Μυτιλήνης

Από μαρτυρίες που έχουν αποτυπωθεί μπουλούκια ανθρώπων, ασύνταχτα, εξαθλιωμένοι, με τον φόβο ζωγραφισμένο στα πρόσωπά τους κατακλύζουν τον Κήπο Μυτιλήνης την περιοχή Τσαμάκια, την προκουμαία, σχολεία, εκκλησίες και άλλες περιοχές του νησιού όπως το Πέραμα και την Παναγιούδα. Είχε προηγηθεί λίγες μέρες πριν, νόμος που απαγόρευε την πρόσβαση στην Ελλάδα είτε δια μέσω θαλάσσης είτε δια μέσου ξηράς. Νόμος που οδήγησε τον λιμενάρχη Μυτιλήνης να ζητάει διαβατήρια έτσι ώστε να επιτραπεί η αποβίβαση των πρώτων προσφύγων που κατέφθαναν. Ο κρατικός μηχανισμός ήταν ανίκανος να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί τις συνθήκες και το χάος που επικράτησε.

Το 1922 δύο χρόνια μετά την μεταβίβασή στο «Εν Λέσβω Άσυλο Παιδός» το πρώην Διοικητήριο κατακλύζεται από εκατοντάδες ορφανά παιδιά και από πρόσφυγες που καταλαμβάνουν όλους τους στεγασμένους και ελεύθερους χώρους του (Ε.Μπαλάσκας, 2002). Με το άρθρο 4 του νόμου 2851 «*περί ιδρύσεως Εθνικών Ορφανοτροφείων και οικοτροφείων απόρων μαθητών*» πλέον και επίσημα το πρώην Διοικητήριο από τις 7 Δεκεμβρίου 1922 μετονομάζεται και πιστοποιείται σε *Εθνικόν Ορφανοτροφείον Αρρένων Μυτιλήνης*. Οι ανάγκες των προσφύγων ήταν τόσο πιεστικές που οδήγησε τις αρχές να εντείνουν προσπάθειες που ήδη είχαν ξεκινήσει από την προηγούμενη δεκαετία.

Το διάταγμα του 1922 περί Εθνικών Ορφανοτροφείων οδηγεί την συνένωση του Εν Λέσβω Ασύλου Παιδός και του Ασύλου της Κρατήγου με επιθεωρητή τον Μαζαράκη με απόφαση του Υπουργείου Υγιεινής. Η μεταφορά των προσφυγοπαίδων πραγματοποιήθηκε αργότερα και αυτό συμπεραίνεται από τις δημοσιεύσεις προσφορών στον τοπικό τύπο από ιδιώτες: *προς τα ταμεία του Ασύλου Παιδός*. Διευθύντρια του Ασύλου Παιδός είναι η Μαριάνθη Παπέη ή Παπώτη, Πρόεδρος είναι η Μυρσινιά Γούτου και γραμματέας η Μαριάνθη Σταυρινού. Στο Άσυλο Παιδός οι συνθήκες ήταν σαφώς καλύτερες σε σχέση με το άσυλο της Κρατήγου λόγω και των κτιριακών εγκαταστάσεων αλλά και του προσωπικού όπως προκύπτει από τα πρακτικά των αρχείων.

Ο τραυματισμός μιας προσφυγοπούλας 17 ετών από τουφέκι την περίοδο των διωγμών και η μεταφορά της στο Άσυλο Κρατήγου στάθηκε αφορμή για έλεγχο των συνθηκών που επικρατούσαν εκεί. Το πόδι της προσφυγοπούλας είχε γάγγραινα με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να χαθεί το πόδι της. Αυτό στάθηκε η αφορμή για τον έλεγχο από την υπηρεσία της Περιθάλψεως. Η Πρόεδρος του ιδρύματος Βαλαβάνη αφού ξενάγησε σε όλους του χώρους τους αρμοδίου διαπιστώθηκε ότι ήταν ανυπόστατες φήμες που είχαν διαδοθεί από εργαζόμενη η οποία είχε παρασύρει και ορισμένα προσφυγόπαιδα.

Αφού προηγήθηκε η μεταφορά, κάθε μήνα πραγματοποιούνταν συνεδρίαση στο Νομαρχιακό κατάστημα Λέσβου όπου λαμβάνονταν όλες οι αποφάσεις που αφορούσαν την λειτουργία του Ιδρύματος. Η πρώτη επίσημη συνεδρίαση πραγματοποιήθηκε στις 21 Απριλίου 1924, λίγες ημέρες μετά την άφιξη του νέου Νομάρχη Φ.Βέγλερη. Παρουσία του Νομάρχη ο οποίος είναι ο Πρόεδρος της Διοικητικής Επιτροπής του ορφανοτροφείου στην συνεδρίαση παρευρέθηκαν ο πρωτοσύγκελος Μυτιλήνης, ο Οικονομικός Έφορος Θ. Θεοδοσόπουλος, ο Δ. Φατσής Νομομηχανικός, ο Δήμαρχος Ν. Πετρόπουλος, ο Πρόεδρος των πρωτοδικών Σωτηρίου Ναθαναήλ, ο αντεισαγγελέας Αδαμάντιος Κώνστας, και τα μέλη Κατσάνη και Καμπά. Την εισήγηση έκανε ο επιθεωρητής του ορφανοτροφείου ο Ν. Μαζαράκης. Αργότερα στις συνεδριάσεις υπήρχε η παρουσία του Γενικού Επιθεωρητή Εκπαίδευσης Εμμανουήλ Δαυιδ.

Η κινητή και ακίνητη περιουσία και οι υποχρεώσεις και των δύο ασύλων μεταβιβάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για λειτουργία του Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Μυτιλήνης με την συναίνεση των μελών του (Φ. Λαλέλης - Κ. Χλοϊδης). Κατά την μεταφορά των 266 παιδιών που μεταφέρθηκαν στο ορφανοτροφείο

διαπιστώθηκε ότι τα 200 είχαν θέματα υγείας και τα 66 ήταν υγιή. Αναφορικά 132 είχαν ψώρα, και τα υπόλοιπα είχαν ψώρα συνοδεία με τράχωμα, οφθαλμολογικά και αναιμία. Η πρώτη αντίδραση για την κατάσταση των παιδιών διατυπώθηκε από τον Επιθεωρητή του ορφανοτροφείου επιρρίπτοντας ευθύνες στην Διευθύντρια του Ασύλου Παιδός δεδομένου ότι το Άσυλο απασχολούσε δύο γιατρούς και είχε επαρκή χώρο για την απομόνωση τους.

Η Διοικούσα Επιτροπή του ορφανοτροφείου έχοντας ασφαλείς πληροφορίες από τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής των Κυριών του Ασύλου Παιδός αλλά και από το προσωπικό που εργαζόταν διέψευσαν τις πληροφορίες για αστοχίες του ιδρύματος σχετικά με την περίθαλψη των παιδιών. Στην περίπτωση της Κρατήγου δεν απέδωσε ευθύνες επειδή στερούνταν τακτικού γιατρού. Δεδομένου ότι το ορφανοτροφείο είχε πολλά κορίτσια η Επιτροπή συμφώνησε να παραμείνει διευθύντρια η Μαριάνθη Παπέη ή Παπώτη αναλαμβάνοντας τα νέα της καθήκοντα στο ορφανοτροφείο.

Τον Ιούνιο του 1924 ο αριθμός των θηλέων είναι 130 κορίτσια. Τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου γίνεται παραγγελία 170 αναγνωστικών της Β τάξης δεδομένου ότι κάθε παιδί είχε το αναγνωστικό του. Το 1926 ο αριθμός των παιδιών είναι περίπου 280. Στα πρακτικά του Μαρτίου του ίδιου χρόνου γίνεται αναφορά για τον θάνατο έξι παιδιών από ιλαρά, υπήρχε μια αποχώρηση στους οικείους του, και επτά διαγραφές. Μετά από την δημιουργία κενών θέσεων άμεσα έγιναν 15 εγγραφές. Είναι κατανοητό ότι οι θέσεις καλύπτονταν άμεσα λόγω του μεγάλου όγκου των αιτήσεων που υπήρχε για εισαγωγή στο ορφανοτροφείο. Η πρωταρχική απόφαση κατά την ίδρυση του ήταν η περίθαλψη αρρένων. Λόγω της κατάστασης που επικρατούσε όμως αναγκάζονται και περιθάλπουν και κορίτσια με στόχο αργότερα την μετακίνησή τους. Τον Μάιο του 1926 ο αριθμός των κοριτσιών είναι μόλις 74 εκ των οποίων τα 31 στερούνται από γονείς ,τα 40 πατέρα και 3 στερούνται μητέρα.

Το καλοκαίρι του 1924 ξεκίνησαν οι πρώτες συζητήσεις για προέκταση και κατασκευή των παράπλευρων οικημάτων του ιδρύματος που κατοικούσαν από μουσουλμάνους, έτσι ώστε το ορφανοτροφείο να είναι ικανό να αντιμετωπίσει τον μεγάλο αριθμό παιδιών. Στις 4 Ιουλίου 1924 δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Ελεύθερος Λόγος» η προκήρυξη μειοδοτικής δημοπρασίας για την ανάδειξη εργολάβου επισκευής του κτιρίου που λειτουργεί ως ορφανοτροφείο, σύμφωνα με τους όρους και τον προϋπολογισμό του Νομομηχανικού Λέσβου. Τον Αύγουστο εγκρίνεται η δαπάνη για την επισκευή του κτιρίου.

Το κτήριο υφίσταται πολλές κτιριακές αλλαγές για την εξυπηρέτηση των αναγκών, από το 1924, δημιουργούνται γραφεία ευρέσεως εργασίας προσφύγων, γυμναστήριο, κοιτώνες, βοηθητικοί χώροι, τραπεζαρίες. Οι μετατροπές όμως του κτιρίου σταμάτησαν την Άνοιξη του 1925 διότι σύμφωνα με την απόφαση του Υπουργείου έπρεπε να τροποποιηθεί η μελέτη και να προχωρήσουν στην ανέγερση διώροφων κτισμάτων, διότι τα μονώροφα δεν εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του ορφανοτροφείου. Την περίοδο των ανακαινίσεων τα προσφυγόπαιδα μεταφέρονται στην περιοχή της Νεάπολης για παραθερισμό εκ περιτροπής .

Το ορφανοτροφείο αρχικά φιλοξενούσε αγόρια και κορίτσια ,όπως προαναφέραμε, και αυτό βεβαιώνεται από τις αιτήσεις που δέχονταν, όπως διαπιστώθηκε στο πλαίσιο της έρευνας. Αργότερα με την εγκατάσταση το 1925 του Μητροπολίτη Ιακώβου στην Λέσβο και με την ενεργή συμμετοχή στην λειτουργία του έγινε διαχωρισμός και σταδιακά ο αριθμός των κοριτσιών άρχισε να μειώνεται. Η αναδιοργάνωση του ορφανοτροφείου ήταν φανερή όταν τα ηνία τα ανέλαβε ο Μητροπολίτης Ιάκωβος το 1927, μετά από προτροπή του Νομάρχη Ι. Θειακάκη, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές αναφορικά με τον εκπαιδευτικό τομέα των τροφίμων αλλά και την ανέγερση νέων πτερύγων. Η παρουσία του ήταν έντονη στις κρατικές αρχές για χρηματοδοτήσεις αλλά φρόντιζε και ο ίδιος μέσω των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης να στηρίζει την λειτουργία του ορφανοτροφείου. Με απόφαση του Ιακώβου εγκρίνεται δαπάνη 4.000 δραχμών για φωτογράφιση του ιδρύματος από τον Σίμο Χουτζαίο. Οι φωτογραφίες σκοπό είχαν να αποσταλούν σε περιοδικά και εφημερίδες του εξωτερικού έτσι ώστε να γεννηθεί ο ζήλος για την συμπαράσταση του ορφανοτροφείου.

Αιτήσεις κατακλύζουν το Υπουργείο, το οποίο εφόσον τις επεξεργάζεται αποστέλλει όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά στο ορφανοτροφείο για την αποδοχή του υποψήφιου τροφίμου. Οι πιο πολλές αιτήσεις προέρχονται από τα σωματεία προσφύγων και άπορες οικογένειες τόσο από την ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα αλλά και από την Λέσβο. Παρατίθενται ορισμένα από τα σωματεία, τα οποία επιβεβαίωναν την ιδιότητα του πρόσφυγα που αιτούνταν στο Υπουργείο:

- ❖ Ένωση Προσφύγων Λέσβου
- ❖ Ιερά Μητρόπολης Σμύρνης -Τοποτηρητής
- ❖ Φιλανθρωπική Προσφυγική Ένωση Πειραιά
- ❖ Φιλεκπαιδευτικού και Φιλανθρωπικού Συνδέσμου Νέας Καρβάλης Ναζιανζός
- ❖ Παμβουρλιώτικη Ένωση Προσφύγων Βρυουλλών

- ❖ Δημογεροντία & Κεντρική Επιτροπή Σμύρνης
- ❖ Γενική Μικρασιατική Επιτροπή
- ❖ Σωματείο Κοινοτικής Ενώσεως Προσφύγων Κουρδόνος-Αραβάν (ΝΙΓΔΗΣ)
- ❖ Ένωσις Δικαιούχων Ατταλείας και Περιχώρων
- ❖ Σύλλογος Ελλήνων Προσφύγων Λήμνου
- ❖ Κοινότης Κυδωνιών & Πέριξ
- ❖ Παμπροσφυγική Οργάνωσις Αμύνης - Δικαιούχων Ανταλλάξιμων
- ❖ Εν Λαυρίω Προσφύγων Αλληλεγγύη
- ❖ Αδελφότης Κοτυωριτών

Τα έγγραφα που διαβιβάζονταν στο Υπουργείο ήταν το πιστοποιητικό βεβαίωσης πρόσφυγα από τα σωματεία, αποδεικτικό σπουδών σε περίπτωση που είχε ολοκληρώσει κάποιες τάξεις του Δημοτικού, ιατρική γνωμάτευση για την κατάσταση υγείας του (μεταδοτικό-δερματικό νόσημα ή οφθαλμολογικό). Σε περίπτωση που ο υποψήφιος τρόφιμος δεν άνηκε σε κάποιο σωματείο, την βεβαίωση ως «ορφανό» την υπέγραφε η κοινότητα στην οποία άνηκε και το αντίστοιχο πιστοποιητικό υγείας ο γιατρός της Υγειονομικής Υπηρεσίας.

Αφού επιβεβαιωνόταν η θέση στο ίδρυμα, πριν την αναχώρηση του τροφίμου με προορισμό την Μυτιλήνη, συντάσσονταν το «Φύλλον Ταυτότητας» που συνοδεύονταν από φωτογραφία του τροφίμου και έπετρεπε την άδεια προς αποβίβαση. Το έγγραφο είχε χειρόγραφη σημείωση «Θέσις Τρίτη». Μαζί με την ταυτότητα, υπήρχε ακόμη ένα έγγραφο το οποίο ο τρόφιμος το επιδείκνυε κατά την επιβίβαση του στο καράβι ώστε να δοθεί εισιτήριο τρίτης θέσης με βεβαίωση ότι τα έξοδα μετακίνησης τα αναλαμβάνει το Υπουργείο Υγιεινής Πρόνοιας.

Για την συνοδεία στο καράβι δεν εντοπίστηκε κάποια αναφορά. Πιθανότατα οι μικροί πρόσφυγες να ταξίδευαν μόνοι τους. Επίσης πολλές μετακινήσεις πραγματοποιήθηκαν από Λήμνο, Χίο, Σύρο. Όταν επρόκειτο να μετακινηθεί ένας τρόφιμος προς τους οικείους του η επιτροπή ενέκρινε τα έξοδα μετακίνησης του. Σε περίπτωση που υπήρχαν συγγενείς, για την πράξη επιστροφής του, έπρεπε οι οικείοι του τροφίμου να αποστείλουν αποδεικτικά ότι ήταν σε θέση να αναλάβουν την ανατροφή του.

Ωστόσο η φυματίωση έκανε πολλές φορές την εμφάνισή της και ανάγκαζε τους υπευθύνους του Ιδρύματος να μετακινήσουν τα παιδιά προς απομόνωση για την ασφάλεια των υπολοίπων. Η μετεγκατάσταση γινόταν στο Καμένο Χωριό, όπου μετά από εξουσιοδότηση στον Δήμαρχο Πλωμαρίου για εξεύρεση οικήματος προς ενοικίαση, έως

350 δραχμές, μεταφέρονταν τα παιδιά παρουσία μιας νοσοκόμας που προσλαμβάνονταν για αυτό τον λόγο. Το σπίτι εξοπλιζόταν με κλίνες, κλινοσκεπάσματα, ιματισμό, και το ορφανοτροφείο μεριμνούσε για την τροφοδοσία. Η διάρκεια παραμονής τους εξαρτώνταν από τις γνωματεύσεις του γιατρού. Επίσης ο Πρόεδρος την Κοινότητα και ο Αστυνόμος έπρεπε να επισκέπτονται τα παιδιά και να τους παρέχουν διευκολύνσεις κατά την εγκατάστασή τους.

Το ορφανοτροφείο την χρονική περίοδο 1927-1928 αριθμούσε τριακόσια πενήντα (350) τρόφιμους και είκοσι έξι (26) άτομα προσωπικό. Εντός του ορφανοτροφείου λειτουργούσε Πλήρες Δημοτικό σχολείο πιθανότατα από το 1924 όπως διαπιστώνονται από τα Ενδεικτικά καθώς και νηπιαγωγείο όπως προκύπτει από τις αναφορές στις ηλικιακές ομάδες. Η εισαγωγή βρεφών δυσχεραίνει την κατάσταση του ιδρύματος και υπάρχει αναφορά ότι για να εισαχθεί ένα παιδί θα έπρεπε να έχει συμπληρώσει το 5ο έτος της ηλικίας του και να είναι άρρεν, απόφαση που είχε συμφωνηθεί πριν το διάταγμα της ιδρύσεώς του. Επίσης το αίτημα για αγορά θρανίων, καθισμάτων, ντουλαπιών, χάρακες και γραφικής ύλης εγκρίνεται στην συνεδρίαση που πραγματοποιήθηκε στις 17 Μαΐου 1924 κάτι που επιβεβαιώνει την ύπαρξη εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων εντός του ιδρύματος.

Οι τρόφιμοι εκτός τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες έχουν την δυνατότητα να μάθουν τέχνες όπως υποδηματοποιός, επιπλοποιός, τυπογράφος, ξυλουργός, και πολλές φορές με συγκατάθεση της επιτροπής ήταν μαθητευόμενοι σε τεχνίτες που δρούσαν έξω από τα πλαίσια του ορφανοτροφείου. Όταν τα ηνία τα ανέλαβε ο Μητροπολίτης Ιάκωβος έδωσε μεγάλη βαρύτητα στην μόρφωση και επαγγελματικό προσανατολισμό των τροφίμων. Η μόρφωση και η επαγγελματική αποκατάσταση των νέων ήταν πρωταρχικός του στόχος και αυτό τον οδήγησε στην ίδρυση Σχολών στην ευρύτερη περιοχή της Λέσβου.

Οι εκθέσεις περί παραβιάσεων των κανονισμών που αφορούσαν τις άδειες των τροφίμων, από τον Διευθυντή του Ορφανοτροφείου της Κέρκυρας, προς το Υπουργείο Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως οδηγεί σε δημιουργία κανονισμού και άμεσα ενημερώνονται όλα τα ιδρύματα, ανά την Ελλάδα με απόφαση του Υπουργού Ε.Εμμανουηλίδη. Ο κανονισμός προέβλεπε ότι οι τρόφιμοι που δεν θα επανέρχονταν από την άδεια τους εντός οκτώ ημερών, θα αποδείκνυαν ότι δεν έχουν ανάγκη την περίθαλψη από το ορφανοτροφείο και αυτόματα θα διαγράφονται. Ο νέος κανονισμός απαιτήθηκε να κοινοποιηθεί στους τροφίμους και να τοιχοκολληθεί σε εμφανή σημείο. Αρκετές φορές είχαν προκύψει αποδράσεις τροφίμων από το ίδρυμα όπως διαπιστώνεται από τις αναφορές.

Αναφορικά με την διατροφή τους οι τρόφιμοι σιτίζονταν με άρτο, κρέας, βακαλάο, ρύζι, όσπρια, λαχανικά, ελαιόλαδο με προέλευση από Μυτιλήνη, βούτυρο Αμερικής, κακάο, και αργότερα προστέθηκε για την ενίσχυση του ανοσοποιητικού τους μουρουνέλαιο. Οι ενδυμασίες των παιδιών καθώς και τα υποδήματά τους κατασκευάζονταν εντός του ιδρύματος από ειδικούς που προσλαμβάνονταν για μικρό χρονικό διάστημα. Η ενδυμασία των αγοριών συμπληρωνόταν από ηλικία. Υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών τα οποία ξεκίνησαν ως τρόφιμοι και αργότερα εργαζόμενοι αφού είχαν μάθει την τέχνη του υποδηματοποιού ή της ράφτρας. Σε ορισμένες περιπτώσεις κάποια κορίτσια όταν συμπλήρωναν το 18ο έτος της ηλικίας τους παρέμειναν, λόγω ύπαρξης μικρότερου αδελφού ή αδερφής στο ορφανοτροφείο.

Ο διορισμός των υπαλλήλων πραγματοποιούνταν, μετά από σχετική προκήρυξη και έγκριση του Υπουργείου, η οποία απαιτούσε προσόντα ανάλογα με την θέση. Τα δικαιολογητικά που απαιτούνταν, παραδείγματος χάριν, για την θέση διδασκάλου τέχνης, ήταν το πιστοποιητικό στρατολογικού γραφείου και την διαβεβαίωση ότι δεν έχει υποπέσει σε αδίκημα λιποταξίας ή ανυποταξίας, αντίγραφο ποινικού μητρώου, πιστοποιητικό του σώματος που άνηκε ή εργοστάσιο ή κάποιος εμπορικός οίκος για να φαίνεται το επάγγελμα που εξασκούσε, και ότι μπορεί να διδάξει την τέχνη καθώς και πιστοποιητικό υγιής κατάστασης. Η προκήρυξη θυροκολούνταν στην πόρτα του ορφανοτροφείου.

Επίσης, διαπιστώθηκε από την μελέτη των αρχείων ότι κάποιοι υπάλληλοι προάγονταν όπως η περίπτωση του Ανέστη Τσολάκη, όπου από την θέση του διδασκάλου τέχνης προήχθη σε γραμματέας β' με μηνιαίο μισθό 130 μεταλλικές δραχμές με έγκριση του Υπουργείου Υγιεινής Πρόνοιας και Αντιλήψεως. Στις 21.2/1927 εγκρίνονται από το Υπουργικό συμβούλιο τρεις θέσεις διδασκάλων τέχνης και μια θέση επιμελήτριας. Οι παιδαγωγοί ως επί των πλείστον ήταν γυναίκες γιατί η εξεύρεση ανδρών παιδαγωγών ήταν αδύνατη.

Οι θέσεις του προσωπικού κατανέμονταν ως εξής : Διευθυντής/ντρια, Διαχειριστής, Επιμελητής, Παιδαγωγός, Γιατρός, Νοσοκόμα, Παιδονόμος, Φροντιστής, Οικονόμος, Μάγειρας, Υπο-Μάγειρας, Ιματιοφύλακας, Υπηρεσία Δωματίου, Θυρωρός, Ταπητουργός, Ράπτρια, Πλύντριες. Το υπηρετικό προσωπικό, ο οικονόμος, ο μάγειρας, η νοσοκόμα και ο παιδονόμος έπρεπε να φοράνε τον προβλεπόμενο ιματισμό και υπόδηση. Σε τακτικά χρονικά διαστήματα προσλαμβάνονταν υποδηματοποιός για την κατασκευή παπουτσιών των τροφίμων.

Τα στατιστικά που προκύπτουν από το «Βιβλίο Χρηματικής Διαχείρισεως» μας δίνουν πληροφορίες ότι τα έξοδα του ιδρύματος αυξάνονται ολοένα και περισσότερο, όμως παράλληλα αυξάνονται και οι εισφορές προς το ίδρυμα. Τα έσοδα προέρχονται από Πανελλήνιους εράνους, από τόκους καταθέσεων στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, από την εξαγωγή ελαιολάδου, επιχορηγήσεις δημοσίου, δωρεές και κληροδοτήματα, εισφορές Δήμων και κοινοτήτων, Ενοριακών Ναών, έσοδα που προέρχονταν από προϊόντα που έφτιαχναν οι τρόφιμοι, από καπνό. Ενδεικτικά τα έσοδα από τις εισφορές κατά τους μήνες Μάιο-Ιούνιο του 1925 ανέρχονται στις 585.003 δραχμές, και τα έξοδα στις 229.128.

Τους μήνες Ιούλιο-Αύγουστο οι εισφορές είναι 769.058 ενώ οι εισφορές του Μαρτίου και του Απριλίου του ίδιου χρόνου άγγιξαν το 1.803.309 δραχμές τα οποία προήλθαν από την επιχορήγηση από το δημόσιο (425.000 δραχμές), από δωρεές και κληροδοτήματα (296.058 δραχμές), από τις εισφορές εξαγόμενου λαδιού (126.941 δραχμές), από προϊόν Πανελληνίου εράνου (100.000 δραχμές), από την περιουσία του Ασύλου Παιδός (52.612.40 δραχμές) και από τους τόκους καταθέσεων στην Εθνική Τράπεζα Ελλάδος. Από τις σημειώσεις του βιβλίου εσόδων και εξόδων της συγκεκριμένης περιόδου το ημερήσιο κόστος για τα τριακόσια εβδομήντα έξι άτομα ανέρχονταν στις 4.136 δραχμές, δηλαδή 11 δραχμές/άτομο ημερησίως. Οι καταγραφές των εσόδων και εξόδων γίνονταν σε ημερήσια βάση με αναλυτική περιγραφή. Οποιαδήποτε αγορά είτε τροφίμων, είτε πρώτων υλών, είτε εξοπλισμού έπρεπε να εγκριθεί από την Επιτροπή και να καταγραφεί στα πρακτικά της συνεδρίασης. Όταν αφορούσε επισκευές κτιρίου, αγορές μεγάλων ποσοτήτων παραδείγματος χάριν δέρματος ή υφασμάτων ακολουθούσαν την διαδικασία μειοδοτικού διαγωνισμού.

Στις 27.12.1927 εγκρίνεται προϋπολογισμός από τον Υπουργό Μ.Κύρκο ύψος 3.141.000.Τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην λειτουργία του, αν αναλογιστεί κανείς ότι στον απολογισμό που δημοσίευσε τοπική εφημερίδα στις 11.03.1924, εσόδων και εξόδων του έτους 1923 δώρισαν 3.133.480 δραχμές (Ελεύθερος Λόγος, 2229).

Οι κατηγορίες των εξόδων για την λειτουργία του ορφανοτροφείου ήταν χωρισμένες και κατηγοριοποιούνται σε τρία κεφάλαια που έχουν ως εξής:

Κεφάλαιον Α΄

Άρθρον 1. Μισθός προσωπικού διοριζομένου επί οργανικό βαθμό

Άρθρον 2. Έξοδα μετακινήσεως υπαλλήλων και ορφανών και ημερησία αποζημίωσις υπαλλήλων

Άρθρον 3. Γραφική ύλη Ιδρύματος, δημοσιεύσεις, εκτυπώσεις και βιβλιοδέτησης εντύπων.

Άρθρον 4. Διάθεσις υπερ ορφανών $\frac{2}{3}$ προϊόντος εργασίας των.

Κεφάλαιον Β'

Άρθρον 1. Τροφεία ορφανών και προσωπικού.

Άρθρον 2. Ιαματισμός και υπόδησις ορφανών.

Άρθρον 3. Βιβλία

Άρθρον 4. Δίδακτρα τροφίμων εις Σχολάς.

Άρθρον 5. Καύσιμος ύλη, καθαριότης, φωτισμός.

Άρθρον 6. Ιατρική περίθαλψις.

Κεφάλαιον Γ'

Άρθρον 1. Ενοίκια κτιρίων.

Άρθρον 2. Έπιπλα ,σκεύη επισκευαί ή ανέγερσις κτιρίων και συντήρησις αυτών.

Άρθρον 3. Αγορά μηχανημάτων και υλικών δια συνεργεία ή τεχνικά μαθήματα.

Άρθρον 4. Προμήθεια μουσικών οργάνων και επισκευές αυτών.

Άρθρον 5. Έξοδα παρελθουσών χρήσεων.

Άρθρον 6. Απρόβλεπτα έξοδα

Το Ορφανοτροφείο Μυτιλήνης συνέχισε την λειτουργία του για την περίθαλψη, μόνο αρρένων και το 1973 μετατρέπεται σε νομικό πρόσωπο και μετονομάζεται σε «Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Μυτιλήνης». Η αυλαία του ιδρύματος θα πέσει το 1987 όταν παραχωρείται στο Υπουργείο Αιγαίου και τα ορφανά μεταφέρονται σε άλλο οίκημα.

Κεφάλαιο 4^ο

Γενικά Συμπεράσματα

Οι πολιτικές, διπλωματικές και στρατιωτικές εξελίξεις που διαδραματίστηκαν μια δεκαετία περίπου πριν την Μικρασιατική καταστροφή ήταν καθοριστικές για τις μετέπειτα εξελίξεις, που είχαν άμεσο αντίκτυπο τόσο στην σύσταση αλλά και στην λειτουργία του ελληνικού κράτους. Οι υποχρεωτικές μετακινήσεις των πληθυσμών ως απόρροια αρχικά των Βαλκανικών πολέμων και μετέπειτα η συμφωνία που είχε κλείσει η Ελλάδα με την Οθωμανική αυτοκρατορία, για την ανταλλαγή των χριστιανικών πληθυσμών με τους μουσουλμανικούς, είχε οδηγήσει τις ελληνικές αρχές στην δημιουργία μηχανισμών για την αντιμετώπιση των προσφυγικών ρευμάτων.

Μηχανισμοί που αποδείχθηκαν να υπολειτουργούν και να μην μπορούν να διαχειριστούν αυτά που διαδραματίστηκαν μετά την κατάρρευση του μετώπου και την ολική καταστροφή της Σμύρνης. Επιτροπές, υποεπιτροπές, σωματεία ,κρατικές αρχές επικεντρώθηκαν στην κάλυψη των πρώτων βασικών των προσφύγων, της στέγασης, της διατροφής και ιατροφαρμακευτικής τους περίθαλψης. Παρόλο αυτά για μεγάλο χρονικό διάστημα από ιστορικές πηγές και μαρτυρίες κατανοούμε ότι δεν στάθηκαν ικανές στην αντιμετώπιση. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν επιδημίες, εξαθλίωση, σωματεμπορία, πείνα.

Η σύσταση της ΕΑΠ το 1923, ένα χρόνο μετά την μικρασιατική καταστροφή και οι εξωτερικοί δανεισμοί που ακολούθησαν, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως η αφετηρία για πιο οργανωμένες και ανακουφιστικές δράσεις. Παρόλο την οικοδόμηση περιοχών, την διαθέσιμες εκτάσεις γης, την αγροτική και ως δευτερεύον μέλημα την αστική αποκατάσταση, μέτρα στα οποία προέβη η ΕΑΠ, τα προβλήματα συνέχιζαν να υπάρχουν και μετά την διάλυσή της το 1930. Αναφορικά με τους διεθνείς οργανισμούς

η παρέμβασή τους ήταν άμεση αλλά προσωρινή. Με υπόμνημα που αποστέλλει η Ένωση Προσφύγων Λέσβου στην Επιτροπή Αποκαταστάσεως αναφέρει ότι από τις συνολικά 5.000 συνολικά οικογένειες-πρόσφυγες που υπήρχαν στο νησί, οι 3.700 ήταν άστεγες, σύμφωνα με το δημοσίευμα του Ελεύθερου Λόγου στις 01.03.1928 (Ελεύθερος Λόγος, 3405).

Αδιαμφισβήτητα οι προσπάθειες τόσο του Ελληνικού κράτους όσο και των άλλων εξωτερικών φορέων για την αντιμετώπιση και διαχείριση αυτών των ανθρωπίνων ψυχών κατάφερε να απαλύνει έως ένα βαθμό την δυστυχία τους. Κατά κάποιο τρόπο μέσα από τα σωματεία εξασφαλίστηκε η εγκατάστασή τους, αντιμετωπίστηκε με τις προσπάθειες του Υπουργείου Προνοίας η περίθαλψή τους, αλλά παραμερίστηκαν άλλοι παράμετροι για τους οποίους δεν έχουμε πολλές πληροφορίες παρά μόνο μέσα από τα βιώματα τους. Η βία, ο πόνος που κουβαλούσαν για την απώλεια των δικών τους ανθρώπων, ο ξεριζωμός, οι τραυματικές εμπειρίες, θα αναριωτόνταν κανείς πως αντιμετωπίστηκαν.

Εδώ ανοίγει ένα μεγάλο κεφάλαιο στην ιστορία της ανθρωπότητας. Ωστόσο, οι άνθρωποι εξακολουθούν να βιώνουν τα μικρά και τα μεγάλα γεγονότα της καθημερινότητας - εμπειρίες που δεν «χωρούσαν» στις επίσημες αφηγήσεις της ιστορίας (Α.Σαλβάνου, 2018). Σίγουρα για πολλούς έφτασε να αποτελεί την πολυτιμότερη περιουσία τους, εφόσον πολύ λίγα από τα υπάρχοντα τους κατόρθωσαν να φέρουν μαζί τους. (R.Hirschon-Φιλλιπάκη, 1993).

Ξεδιπλώνοντας την ιστορία μέσα από την παρούσα έρευνα μου, θεωρώ ότι τα μεγαλύτερα θύματα αυτής της τραγωδίας υπήρξαν τα παιδιά. Παιδιά που στοιβάχτηκαν μέσα σε βάρκες, που είδαν να χάνουν τους δικούς τους και κατέληξαν είτε σε ορφανοτροφεία, είτε ως *παραπαιδιά* σε άλλες οικογένειες. Δεν θα μπορούσε κανείς να αμφισβητήσει τον πόνο και την βία που βίωσαν, τις εικόνες που αποτυπώθηκαν και στοιχείωσαν τις παιδικές τους ψυχές που αργότερα καταγράφηκαν και αποτυπώθηκαν σε λευκώματα, ημερολόγια, σε λογοτεχνικά έργα, σε ντοκυμαντερ, σε στίχους τραγουδιών.

Μελετώντας τα αρχεία διαπίστωσα ότι εκτός την περίθαλψη, κύριο μέλημα του ιδρύματος πρωταρχικά ήταν η εκμάθηση μιας τέχνης και η απόκτηση ενός αποδεικτικού δημοτικού. Σε αυτό το σημείο θα αναρωτηθεί κανείς, οι μνήμες αυτών των παιδιών πως επηρέασαν την ένταξη τους αργότερα και πως οι μικροί ήρωες διαχειρήστηκαν αυτές τις μνήμες ή ακόμη πως πλαισιώθηκαν για να επουλώσουν τα τραύματά τους.

Η Μικρασιατική καταστροφή αποτελεί ένα οδυνηρό ιστορικό γεγονός που σημάδεψε γενιές ανθρώπων. Ένα γεγονός που χαρακτηρίστηκε ως η «μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμών στην ιστορία», όπως αναφέρει η Τσέτερ Μελβιλ, αποτέλεσε το τέλος του Ελληνοτουρκικού πολέμου 1919-22 έχοντας ως αποτέλεσμα την εκδίωξη και εξόντωση μεγάλου μέρους του ελληνικού και χριστιανικού πληθυσμού της Μικράς Ασίας.

Χαρακτηρίστηκε εθνική τραγωδία, το περιεχόμενο της Καταστροφής το οποίο απομονώθηκε από τα ιστορικά συμφραζόμενα και πέρασε στην περιοχή του συλλογικού τραύματος. Κατέληξε να αφορά μια κοινή εμπειρία. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες ήταν όχι μόνο το αποτέλεσμα αλλά η ίδια η ενσάρκωση αυτής της τραγωδίας, οι φορείς της, οι άκληροι «κληρονόμοι της Καταστροφής» σύμφωνα με την έκφραση της Renee Hirschon. Μια σειρά κοινωνικών ανακατατάξεων του 20ο και 21ο αιώνα που προήλθαν από τους βίαιους διωγμούς πληθυσμών, σημάδεψαν με μελανά χρώματα όχι μόνο την Σύγχρονη Ιστορία αλλά και τις παιδικές ψυχές που έκρυψαν το πόνο τους στους τοίχους ενός κτίσματος στην κορυφή της πόλης.

Παραρτήματα

«Μέγα Πανόραμα Μυτιλήνης»¹

«Η Κατάληψη του Διοικητηρίου»²

¹ Αρχείο Ιγνάτιος Θ. Σήμου

² Αρχείο Στρατή Μολίνου

«Μικροί πρόσφυγες που υπήρξαν τρόφιμοι στο Εθνικό Ορφανοτροφείο Λέσβου»³

³ ΓΑΚ Μυτιλήνης, Αρχείο 33/565

« Τα πρώτα ορφανά προσφυγόπουλα στη Λέσβο»⁴

⁴ <https://www.ertnews.gr/anadromes/to-ertnews-sto-moyseio-prosfygikis-mnimis-1922-sti-lesvo-fotoreportaz/>
<http://www.elia.org.gr/>

Βιβλιογραφία

Ξένη βιβλιογραφία

1. Bierstadt, E., (1997), *Η μεγάλη προδοσία. Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων στη Μικρασιατική Καταστροφή και στη Συνθήκη της Λωζάνης*, Α. Α. Λιβάνη
2. D, Dakin., (1972), *The Unification of Greece 1770-1923* , London, Ernest Benn Limited
3. Kosseleck.R., (2006). *Ιστορία των εννοιών και κοινωνική ιστορία.*, στο Ιστορία των εννοιών, 2006, ΜΝΗΜΩΝ.
4. Morgenthau, H., (1994), *Η αποστολή μου στην Αθήνα*, Τροχαλία - Δαμιανός

Ελληνική βιβλιογραφία

1. Αναγνωστοπούλου Μ. (2008), *Απάνω Σκάλα η Μυτιληνιά: Η γειτονιά του ονείρου*, Μυτιλήνη: Εντελέχεια
2. Αναγνώστου Στρ. (2011), *Τοπική Ιστορία: Αναφορές στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία της Λέσβου*, Μυτιλήνη: Εντελέχεια
3. Γιαννακόπουλος Γ. (2004), «*Από τον θρίαμβο στην τραγωδία (1919-1922)*», στο, *Σμύρνη: Η Μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού*, Αθήνα: Έφεσος, σσ. 211-266
4. Γλεντή, Δ. (2015). *Η κοινωνική παραγωγή του αστικού χώρου κατά την εγκατάσταση των προσφύγων του '22: Η συγκρότηση του προσφυγικού συνοικισμού της Μυτιλήνης*, Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
5. Εξερτζόγλου, Χ (2010). Οι "χαμένες πατρίδες" πέρα από τη νοσταλγία. *Μια κοινωνική-πολιτισμική ιστορία των Ρωμιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (μέσα 19ου - αρχές 20ού αιώνα)*, Αθήνα :ΝΕΦΕΛΗ
6. Λαμψίδης Γ. (1982), *Οι πρόσφυγες του 1922: εξήντα χρόνια συμβολή στην οικονομική και πνευματική ανάπτυξη του τόπου*, Αθήνα: Ελληνική Φωνή
7. Λιάκος Α. (2011), *Το 1922 και οι πρόσφυγες* , Αθήνα: ΝΕΦΕΛΗ
8. Λοΐζος, Δ., *Οι μεγάλες Δυνάμεις, Η Μικρασιατική Καταστροφή και η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, (χ.ε.), Αθήνα 1994
9. Μιχελή Λ. (1992), *Προσφύγων βίος και πολιτισμός: Από τις πόλεις της Ελάσσονος Ασίας στα τοπία της παράγκας και του πισσόχαρτου*, Αθήνα: Δρώμενα
10. Μπαλάσκας Ε. (2002), «...κορυφάν πόλης». Αθήνα: Καστανιώτη.

11. Μπουμπουγιατζή Ε. (2009), *Οι διωγμοί των Ελλήνων της Ιωνίας 1914-1922*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
12. Οικονομόπουλος Π. (2016), *Ο Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ιάκωβος ο από Δυρραχίου από την Εθνάρχουσα Εκκλησία στην Εθνική*, (Δημοσιευμένη Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
13. Παναγιωταρέα Α. (1993), *Κυδωνιάτες: αστοί και πρόσφυγες*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
14. Παναγιωταρέα, Ά. (1994). *Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες. Κυδωνιάτες αστοί και πρόσφυγες*. Αθήνα: Παρατηρητής.
15. Παρασκευαΐδης Ρ. (1994), *«Λέσβος ένα πανάρχαιο νησί: Η μακραίωνη ιστορική του πορεία από την αρχαιότητα έως σήμερα»*, Η Καθημερινή, 30 Οκτωβρίου, Επτά Ημέρες.
16. Πανταζίδης, Ξ. Λ. (1987). *Η ιστορία του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού*. 1ος. Αθήνα: Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.
17. Σαλβάνου Α.(2018), *Η Συγκρότηση της προσφυγικής μνήμης, Το παρελθόν ως ιστορία και πρακτική*. Αθήνα : Νεφέλη
18. Σταθοπούλου-Καπετανάκη Δ. (2010), *«Δημογραφικές καταγραφές της ενορίας του Αγίου Συμεών στη Μυτιλήνη (1919-1939)»*, στο, *Αιολικά Χρονικά*, Τόμος ΙΒ', Μυτιλήνη: Εταιρεία Αιολικών Μελετών, σελ. 5-23
19. Σωτηρίου -Δωροβίνη, Ι. (2001) *Η Αρχιτεκτονική των κατοικιών της ανώτερης αστικής τάξης της Μυτιλήνης* (Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή), Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, Αθήνα.
20. Τσάτερ Μέλβιλ, 1925, «1922: ο μεγάλος ξεριζωμός», στο *National Geographic*, (Νοεμ). Ανατύπωση 2007.
21. Hirschon, R.-Φιλιππάκη, (1993), *Μνήμη και ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκινιάς*, στο *Ανθρωπολογία και Παρελθόν*, Αθήνα , Αλεξάνδρεια.
22. Χατζηαντωνίου Κ. (1999), *Μικρά Ασία: Νεότερη Ιστορία (1453-1919)*, Αθήνα: Πελαργός
- Χατζηαντωνίου Κ. (2004), *Μικρά Ασία: Ο απελευθερωτικός αγώνας (1919-1922)*, Αθήνα: Ιωλκός.
23. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων-Γενικά Αρχεία του Κράτους

